

IPURU

IPURU Yemboma Pepá Topa

Sirimu Bokumu

I Bokumunge Ungu Pulu Mare

Isirele yembomanga anda-kolepa Jekopo, yunge imbi te 'Isirele' niringi, akumuni yandopa Yesusi molopili kalopa lsimu yembomando 'Isirele yemboma' niringi; 'Jura yemboma' niringila; 'Ipuru yemboma' niringila. Ou-pulu-pulu 'Ipuru yemboma' niringi ungumu Wendo Oringi 1:22 molemo. Nalo ipepá topa sirimu Ipuru yembo akume Jura yembo konopu alowa teko 'Yesusi yu sike Pulu Yemonga Malo. Yu sike Pulu Yemone "Eno nokopa kondomba ye te lipu mundumbo." ou nimbe, nimbe panjipe mako torumu ye nomi Kirasimu.' ningu tondolo munduku pilieringi yemboma.

Kanu Ipuru yemboma ou Mosisini sirimu ungu manema pilku liku Pulu Yemo popo tongendo kongime toko kalko kongimenga memema Pulu Yemo siringi yemboma moloringi kulu pilipelie pepámó torumu yembomone kanu Ipuru yemboma Kirasinge ungume mane simbendo "Mosisi kinie, kongi toko Pulu Yemo siringi kongime kinie kongimenga memema kinie, Pulu Yemo popo toringi ulke tembelemo kinie, Pulu Yemo popo tondoli yema kinie kanu yemanga ye awili olandopamo kinie, kanume paa manie." nimbe, "Yesusi kinie Yesusinge mememo kinie Yesusi yuyu kepe paa olandopa." nirimu. 'Yu munduku siye

kolko ou pilku tekó moloringi mele kelko naa teangi.' nimbe ipepámo topa sirimu.

Ungu pulu mare boku alsena anjokondo molemo akume i sipe: "32.2. Pikinini Bilong God", "26. lo", "34. pris", "34.3. hetpris".

I pepámo topa sirimu yemo nawenje, naa pilimolo. Marene 'Pollone torumu' konopu lemele. Nalo Matini LLuta kinie yembo marene 'Pollo molo. Ye tene lupe torumu.' niringi. Yembo marene Lipe Mundorumu Yema 18:24-28 kanokolie 'Aku ye Apollosini torumu.' konopu lemele. Marene aku temanemo kanokolie ningendo: "Ambo Pirisillane torumunje." nilimele. Koronga-ou ye pilipe konginjeli ye tene "Banasini torumunje." nirimu. Lipe Mundorumu Yema 4:36, 13:1-4 kanopalie aku sipe pilierimunje. "Molo, LLukuni torumunje. Molo ye tene lupe torumunje." nilimele. Nalo ipepá torumu yembomonga imbimu unguri molo. Pulu Yemonga Mini Kake Telimuni 'Pulu Yemonga ungumu tondopili.' nirimu kinie pilipelie yembo tene torumu, akumunge ibokune molemo ungumu sike Pulu Yemonga ungumu.

Ya ungu pulumu pora nikimu.

1:1-10:18 I PEPÉA MO TOPA SIRIMU YEMONE MANE SIRIMU UNGUME

Kolomongo Awili 1-2 MULU KOLEANA ANGELLOMA MANIENDOPA, YESUSI OLANDOPA-MONGA UNGUMU

1:1-3 Kinié Pulu Yemonga Malone Olio Pulu Yemonga Ungume Nimbe Silimo UNGUME

¹ Paa ou Pulu Yemone alieli olio Ipuru yembomanga anda-kolepalimendo ‘Nanga ungume piliengi!’ nimbe yunge ungumu pilku yando ningu siringi yema* yuni ungu umbu tondorumume pilkulie olionga anda-kolepalime ningu siringi. ‘Yemboma paa piliengi!’ nimbe lipe tapondorumu kinie kanu yemane ulu awisili liku ora siku teko ungu awisili ningu siringi.

² Nalo pe kinié† ‘Yunge Malone olio yunge ungume nimbe sindepili.’ nimbe Pulu Yemone‡ yu mana maniendo lipe mundorumu. Kanu kangomo Pulu Yemone ‘Nanga melema kamu yu simbo, lipe nosipe molomba.’ nirimu kangomo. Kanu kangomo yu Pulu Yemone ou mulu ma melema “Teambo.” nirimu melema pali terimu yemola.§ ³ „Enamo pa telemo mele aku sipe, Malo pa telemo akumuni Pulu Yemonga pa tondolo mundupe telemo pa telimu olio lipe ora silimo.* Pulu Yemo molemo mele Malo aku sipe molemo. Malonga ungu tondolomone melema pali kapola molemele. Yuni ‘olionga ulu pulu kerime ombo manie pupili, olio yembo kalaro

* **1:1:** bokumunge alsena anjokondo “35. profet”. † **1:2:** Yesusi kolorumu kinie Pulu Yemone olio-kinie ungu kondemo nimbe panjipe mi lierimu; inie anjokondo 9:15, Mateyu 20:50-51 kanani. ‡ **1:2:** bokumunge alsena anjokondo “13. God”, “32.2. Pikinini Bilong God”. § **1:2:** 10 inie anjokondo 11:3ekendo, Jono 1:3. * **1:3:** Enamone nambelemoye? Pa tendepa, ‘melema opili.’ nimbe, sikuriti llaiti tondopa, ‘kolea kanangi.’ nimbe, ‘kuru naa topili.’ nimbe, ‘ali naa tepili.’ nimbe, aku sipe enamone kongono awisili tepa olio lipe tapondolemo. Aku sipe Pulu Yemo yu enamo mele, Malo yunge pa teli kongonoma tendeli yemo. Jono 1:4-5,9 kananila.

naa mololime molangi.’ nimbe kongono tepa pora sipelie „melema pali nokombando, mulu koleana Ye Nomi Kingi Awili Olandopamonga ki umbukundu pupe molemo.[†]

1:4-14 Pulu Yemonga Malo Paa Olandopa Molemo, Angelloma Maniendopa Molemele Aku-munge Ungu Te

⁴ Aku terimu-ne[‡] yunge imbi lepa ‘Nanga Malo’ nirimu aku imbimu paa olandopa purumu, mulu koleana angellomando imbi lepa ‘Pulu Yemonga kongono tendeli yema’ nirimu aku imbimu paa manie, aku sipe mele yu yuyu paa olandopa angelloma maniendopa. ⁵ Pulu Yemone nimbendo: “Nu nanga Malo. Kinié na nunge Lanie.”[§] nirimu mele angello tendo walse aku sipe nirimuye? „Molo. Yunge Malondo mindi aku sipe nirimu.“

Molo yuni nimbendo:

“Na yunge Lapa molombo,
yu nanga Malo molomba.”*

nirimu akumu angello tendo nirimuye? „Molola. Malondo mindi aku sipe nirimu.„ ⁶ Yundu ungu

[†] **1:3:** Mako 16:19, Lipe Mundorumu Yema 2:33, 5:31, Romo 8:34, Ipuru inie anjokondo 8:1, 12:2, Lipe Ora Sirimu 22:3.

[‡] **1:4:** Pulu Yemonga Malo manie ombo mana ye a lierimu kinie yu maniendopa angelloma olandopa, nalo Pulu Yemonga ki umbukundu pupe molorumu kinie yu olandopa, eno paa maniendopa. Inie anjokondo 2:9 kana. Pillipai 2:9-11 kananila.

[§] **1:5:** Konana 2:7, inie anjokondo 1:8, 5:5. Mateyu 3:17, Jono 8:54, Romo 1:4 kananila. * **1:5:** Pe-Samuele 7:14, Ou-Kingime Talo Sipemo 17:13.

te pea nirimula. Yunge kango komolayemo[†]
 mana lipe maniendo mundupelie Pulu Yemone
 yunge angellomando nimbendo:
 "Kangomo popo toko kapi ningu
 yunge imbi liku ola mundundee."[‡]
 nirimu. Aku ungume pilipulie 'Malo olan-
 dopa angelloma maniendopa.' nimbu pilimolo.
⁷ Angellomando Pulu Yemone nimbendo:
 "Yunge angelloma poporomema mele molko,
 yunge kongono tendeli yema
 tepe mele molangi."[§]
 nilimo. ⁸ Nalo Pulu Yemone Malondo nimbendo:
 "Pulu Yemo, nu alieli ye nomi kingimu
 moleno mele molko mindi puni.*
 Nuni ulu sumbi nilime teko yemboma nokoni.
⁹ Nuni ulu pulu sumbi nilime manjiku
 konopu siku teleno.
 Ulu pulu kerime konopu naa mondoko
 paa naa teleno, akumunge
 nunge Pulu Yemone 'Nu ye nomi kingi molko
 melema pali nokani.' nimbe mako topalie
 nunge pulu lemo yembomanga pali
 namba paa olandopamo nu sirimu.
 Nu aku sipe tepa kondorumumunge

[†] **1:6:** 'Kango komolayemo' nirimu akumu ungu iko mele topa
 nirimu. Kollosi 1:15-17,18, Romo 8:29, Lipe Ora Sirimu 1:5 kanani.
 Ye awili tene kango te yu kolo wangopa ye nomi molomba, yu
 moyo melema simbe limbe kangomo 'yemboma kanoko piliengi!'
 nimbe kango te lipe "Yu nanga kango komomo." nirimu aku
 sipe mele nimbe nirimu. [‡] **1:6:** Giriki ungune Ungu-Manema
 32:43 molemo, nalo Ingillisi ungune kinie Pisini ungune kinie naa
 molemo. [§] **1:7:** Konana 104:4. ^{*} **1:8:** bokumunge alsena
 anjokondo "20. kingdom".

nu kinie nunge pulu lemo yemboma kinie
konopu singe.”
nirimu.[†]

10 Pulu Yemone „Malondo, ungu te pea nim-bendo:

“Awilimu,[‡] ou-pulu-pulu nuni mamo teko,
nunge kimuni nunu mulumu teko mimi terinu.

11 Aku meleselo pora nimbé, nalo
nu alieli molko mindi pulino.

Mulumbalema pingi pupe sungu nimbe keri
lemo mele
mulu maselo aku temba.

12 Yembomane wale pakoli sulume
toko ltengendo kimbulimele mele
nuni mulu maselo aku siku kimboni;
mulumbale te lupe panjingendo alowa telemele
mele

nuniaku siku aku meleselo alowa teni.
Nalo nu nunu aku siku alowa naa teko,
molenomele alieli molko,[§]

anda naa leko, alieli molko mindi puni.”*

nirimu. **13** Pulu Yemone ou walse nimbendo:
“Nunge opa puluema nuni nokani.’ nimbu
pe eno topo manie mundundumbo kene
isili-ou nu „na kinie pea
tapu topolo ye nomiselo molopololo
melema nokambili,
nanga ki umbukundu ongo molani.”†

[†] **1:9:** Konana 45:6-7. [‡] **1:10:** bokumunge alsena anjokondo
“6. Bikpela”. [§] **1:12:** inie anjokondo 13:8, Jemisi 1:17. * **1:12:**
Konana 102:25-27. [†] **1:13:** Konana 110:1; Mateyu 22:44, LLuku
20:42,43, Lipe Mundorumu Yema 2:34,35 kananila.

nirimu aku ungumu angellomando nirimuye?
 14 „Aku ungumu angellomando naa nirimu liemo, angelloma nameleye? Angelloma mini mele molko Pulu Yemonga kongono tendeli yema. Kanume Pulu Yemone lipe tapondopa, mindili nolemela aulkena wendo lipe, yu-kinie pea molko kondonge aulkena lipe mondolemo‡ ulu pulumu linge yemboma ‘Liku tapondoko nokangi paa.’ nimbe lipe mundulimo yema.

2

2:1-4 Pulu Yemone Olio Lipe Tapondomba Kinie Mongo Naa Lipu Yu Pea Molomolo Akumu Paa Ulu Awili Olandopamo Kene ‘Wendo Naa Pamili.’ Ning Nokoko Kondangi Akumunge Ungu Te

1 „Kapola, Malo sike angellomanga olandopa molemo, akumunge, „Pulu Yemone olio-kinie ulu peangama temba mele Yesusini nimbe sirimu, ungu sike ou pilierimulume siye kolopo naa pilipulie kamu mundupu siye kolomolo kene aku ungumu konopu kimbu sipu ambolopo molamili. 2-3 „Pulu Yemone ou olionga anda-kolepalime-kinie ungu nimbe panjipe mi lierimu ungumuni eno nokorumu kinie, Pulu Yemone olionga anda-kolepalime ‘ungu mane ‘Mosisini sipili.’ nimbe, ‘angellomane ‘Mosisi ningu siee.’ nirimu kinie,* yunge ungu mane

‡ 1:14: bokumunge alsena anjokondo “21. kisim bek”.

* 2:2-3: Akumu Wendo Oringi 19-20selo molemomondo nirimu. Nalo ‘angellomane ungu manema Mosisi siringi’ aku ungumu akune naa molemo. Juda yembomane mindiaku siku pilku temane toringi. LipeMundorumuYema 7:38,53 Gallesia 3:19 kanani.

niringi aku ungu manema tondolo pupe perimu. Kanu ungu manema naa pilku pulue toringi yemboma teko kenjeringimunge mele kalolime lsingi. Kinié Pulu Yemone olio lipe tapondopa, ‘Mindili nolemela ulkena wendo ongo na-kinie pea molko kondonge aulkena pang.’ nilimo ulu akumu[†] paa olandopamo. Pe angellomane ou ningu siringi ungume pulue toringi kinie mongo lsingi liemo Pulu Yemone olio kinié lipe tapondombando tapondolemo ulu Awili[‡], Yesusi, yuni yuyu ou kumbi lepa nimbe sirimu aku ulu paa olandopamo mundupu siye kolomulu liemo pe olio ulu pulu keri telemolomanga nambepo kowa pupu mindili naa nomoloye? „Kinié Pulu Yemone olio-kinie ungu konde te nimbe panjipe mi lierimumu pelemo walemanga, Pulu Yemone olio lipe tapondoli kongonomo paa olandopa akumunge olio manda kowa paa naa pumolo.

Pulu Yemone olio lipe tapondomba mele ungu akumu ou kumbi lepa Awili, Yesusi, yuni yuyu nimbe sirimu kinie pe aku ungu nirimumu pilieringi yemane yando oliondo ningendo: “I ungumu paa sike.” niringi. ⁴ Aku siku ningu molangi Pulu Yemone kepe “Malonga ungumu paa sike.’ ningu piliengi!’ nimbe kanu yema lipe tapondopa tondoloma sirimu kinie enone lipe ora sirimu ulu tondoloma teringi.[§] Pulu Yemone Mini Kake Telimunge tondolomo lipe yuyu konopuni pilipelie kongono molo ulu lupe

[†] 2:2-3: 10 bokumunge alsena anjokondo “21. kisim bek”.

[‡] 2:2-3: bokumunge alsena anjokondo “6. Bikpela”. § 2:4:
Mako 16:20, Lipe Mundorumu Yema 2:43, 5:12, 14:3.

lupema tenge tondoloma ungu ningu siringi yemboma moke tepe sirimu.* „Pe kanu ungu kondemo ‘Paa piliengi!’ nimbe Pulu Yemone yuyu kanu ungu kondemo lipa tapondorumu liemo kanu ungumu pilku likulie munduku siye kolonge yemboma mongo naa lingeye?„

2:5-18 Pulu Yemone ‘Yesusi Yu Yunge Angenupilime Mele Molopili.’ Nirimu Ungu Te

2:5-13 Yesusi Yu Ye Paa Peanga Olandopamone

⁵ Ma konde te wendo ombámondo nikimulu aku mamo Pulu Yemone ‘nokangi.’ nirimu akumu angellomando naa nirimu. ⁶ Aku molo. Pulu Yemonga bokune „yembomane ma pe wendo ombámo nokongema, ungu te nimbe sipelie nimbendo:

“ „Pulu Yemo,„
nuni olio yemboma nambolka melema
konopu lekolie
olio kanoko imbi silinoye?
Mana yembomane melemele yemboma
nambemune nuni kondo kolko nokolenoye?[†]
⁷ „Nuni yembomando ninindu:„
“ ‘Yemboma angellomanga laye-kolo
maniendopa[‡] molangi.’ nimbo.” nirinu.
„Pe, nuni enonga imbime liku ola mundunduku,
nambama siku,
⁸ ‘enone melema pali nokangi.’ nirinu.”§

* **2:4:** Ou-Korini 12:1-11,27-31. † **2:6:** Jopo 7:17, Konana 144:3. ‡ **2:7:** Imunge ungu pulumu mimi siku naa pilimele. Marene ningendo: “ ‘wale laye-kolo mindi maniendopa molangi.’ molopili.” nilimele. § **2:8:** Konana 8:4-6.

nimbe molemo. Pulu Yemone ‘Mana yembomane melema pali nokangi.’ nirimu bokune molemo liemo Pulu Yemone mele terimumenga teluri kepe ‘Enone naa nokangi.’ nirimu melte paa naa lemo.

Nalo ‚yembomane melema pali nokonge’ nilimo nimbe molemo mele kinié aku sипу nimbu naa kanolemolo. Kinié ‚yembomane melemanga mare naa nokolemele.’ nimbu kanolemolo.*⁹ ‘Aku sike nalo kinié ‚maná ye telu sike, yunge imbi kinie nambaseló melemanga pali paa olandopa molkomo.’ nimbu kanolemolo.[†] Akumu Yesusi. Ou Pulu Yemone olio we kondó kolopa ‚yu yemboma lípe tapondopa enonga pali kolo wangopa mindili nomba kolondopili.’ nimbe ‚yu angellomanga manie mele molopili.’ nirimu. Yu mindili nomba kolorumumunge Pulu Yemone yu melemanga pali namba olandopa sipe yunge imbi lípe ola mundundorumu nimbu kanolemolo.

¹⁰ Akumunge ungu te pea niembo: Pulu Yemone melema pali terimu, yu melemanga pali Pulu Yemo. Yuni yuyu pilipelie melema terimu,

* **2:8:** sukundu Giriki ungune kinie Ingillisi ungune kinie Pisini boku oumunge kinie “ye” kinie “yu” kinie “yemonga malo” kinie nimbe molemo, akumu yembo marene pilkulie “Kirasindu nimbe nirimunje.” ningu pilimele. Nalo Pisini Baipelena “yemboma” toringi molemo, akumu “yemonga ungu pulumu papu toringi molemo.” nimbu pilipulie “Umbu-Ungune aku sipe molopilila” nimbu torumulu. Inie 2:6-8 Pisini boku oumunge “yemo” nimbe “yu” nimbe “yemonga malo” nimbe molemo akumu Kirasi molonje. Inie 2:9 sike Kirasi. † **2:9:** inie yakondo 1:4; bokumunge alsena anjokondo “21. kisim bek” kananila.

akume kinié nokolemo akumunge yuni yembo awisili mako topa ‘Nanga ambolangoma molko,[‡]

na kinie pea tapu topo molamili.’ nirimu kinie eno lipe tapondopa, mindili nolemela aulkena wendo lipe, yu-kinie molko kondonge aulkena lipe mondorumu yemo ‘mindili nopili.’ nirimu akumu papu nirimu. Yu mindili norumumunge yu ye paa peanga sumbi nilimu molopa eno lipe tapondopa mulu koleana punge aulkemo lipe ora simbendo memba pulimo. ¹¹ „Yuni Pulu Yemonga ambolango awisili manda mulu koleana memba pulimomonga pulumu isipe: „Yu kinie eno kinie yembo talape telumu. Ye tene yemboma lipe tapondopa ‘Pulu Yemone kanopa ‘yunge yembo kake telime’ nimbe kanopili.’[§] nilimo yemo kinie kanu yemone yemboma lipe tapondolemo-na eno Pulu Yemone kanopa ‘nanga yembo kake telime’ nimbe kanolemo yemboma kinie olionga Lapa telumu. Akumunge yuni enondo “Ano” nimbendo pipili naa kolemo.* ¹² Akumunge ou ungu te nimbendo: „Pulu Yemo,“ nu moleno mele nanga angenupilindu nimbu simbo. Eno-kinie pea nu popo tomolondo maku topo molomolo kinie eno pilku molangi konana nimbu nu kapi nimbo.”[†] nirimu. ¹³ Akumunge kelepa walse yuni ungu te nimbendo: „Nanga angenupilimene telemele mele,

[‡] **2:10:** bokumunge alsena anjokondo “31.3. pikinini bilong God”. [§] **2:11:** Jono 17:17. * **2:11:** inie anjokondo 11:16, Mako 8:38, LLuku 9:26, Pe-Timoti 1:8. † **2:12:** Konana 22:22.

nane ,aku sipu, Pulu Yemone
 “Na nokombo.” nirimu mele ‘Sike temba.’
 nimbu pilipu taka lipu molombo.”‡
 nirimula.
 Akumunge ungu te pea nimbendo:
 “Pulu Yemone na ambolango sirimume kinie
 pea molemolo.”§
 nirimula. Olio Lipe Tapondopa Molopo Kondo-
 molo Aulkemo Akisinderimu Yemonga Ungu Te

*2:14-18 Yesusi Olio Lipe Tapondombando
 Mana Ye A Lierimu Ungu Te*

¹⁴ Ambolangomando ,‘Nanga angenupilime’,
 nirimu akumu mana yembomando nirimu,
 akumunge Yesusi yu ‘eno mele molambo.’
 nimbe mana ye alepa molorumu. ‘Enonga
 nimbu kolondopolie kololi ulu pulumu nokolemo
 yemo topo manie mundembo.’ nimbe* aku
 sipe mana ye alepalie kolorumu. Kololi
 ulu pulumu nokolemo yet akumu depelemo.‡
¹⁵ ‘Kolongendo alieli konopu kimbu siku pip-
 ili kolko mindi molemele yemboma aku siku
 molemele aulkena wendo liembo.’ nimbe Yesusi
 kolorumu. ‘Kurumenga nomi Setenene,’ Eno
 pipili kolangi’ nilimo akumu ka ulkena mele
 panjilimo. ¹⁶ ‘Yesusini aku sipe terimu akumu
 angelloma lipe tapondombando paa naa terimu.’

‡ 2:13: Aisaya 8:17ekendo. § 2:13: Aisaya 8:18.

* 2:14: Ou-Korini 15:26,54-57, Pe-Timoti 1:10, Lipe Ora Sirimu 1:18. † 2:14: ‘Kololi ulu pulumu nokoli ye’ akumu yembo marene topele toko ningendo: “Yemboma kolongendo mini wale munduku molangi’ nilimo ye’ nilimele; ya 2:15 aku sipe mele.
 ‡ 2:14: Setene kanumu; bokumunge alsena anjokondo “9. devil”.

nimbu kanolemolo; ‘Eporayamone kalopa lsimu yemboma lipe tapondombando paa sike terimu.’ nimbu kanolemolo. ¹⁷ Akumunge yunge angenupilime mana molemele mele yu aku sipe mana molopa eno umbune telemo molo mindili nolemele aku sipe ulume pali yu-kinie telu sipe wendo naa olkanje kapola molo. Yu yembomanga kondo kolopa Pulu Yemo popo tondoli ye awili olandopamo§ molopa Pulu Yemonga kumbikerena aku kongonomo tondolo mundupe ambolopa molomba aulke te lupe naa perimu. Yu Pulu Yemone ‘yembomanga ulu pulu kerime omnia manie pupili.’ nimbé, yu-kinie kapola kapola molonge kongonomo tembando aku sipe mana ye te mindi omnia molorumumunge kinié aku kongonomo kapola tepa molemo. Wenje kapola naa tepa molka.* ¹⁸ Yu-kinie kondi topa manda lieli ulu awisili wendo omnia, mindili norumu† akumunge yemboma-kinie kondi topa manda lieli ulume wendo olemo kinie yuni manda eno lipe tapondolemo.

3

*3:1-4:13 YESUSINGE IMBI AWILIMU PAA
OLANDOPA, MOSISINGE IMBI AWILIMU
MANIENDOPAMONGA UNGUMU*

*3:1-6 Mosinge Imbimu Olandopa Nalo
Yesusinge Imbimu Paa Olandopa Pulimo Ungu
Te*

§ **2:17:** bokumunge alsena anjokondo “34. pris- 34.3. hetpris”.

* **2:17:** ungu pulumu LLipai 16:20-22, 17:11. † **2:18:** Mateyu 4:1-2, 16:23, LLuku 22:41-44, Mateyu 16:1.

¹ Angokeme, na kinie pea Kirasinge yembo molemelema, mulu koleana molemo Pulu Yemone eno kepe mako topa 'Nanga yemboma molangi.' nilimo yemboma, aku nikiru ungumu ungu sikemo kene Yesusi molemo mele paa konopu kimbu siku molangi. Yu Pulu Yemone "Nanga kongonomo tende-pou." nimbe lipé mundorumu yemo, akumu Pulu Yemo Popo Tondoli Ye Awili Olandopamola,* aku yemo 'Sike' nimbu yu molemo mele yemboma temane topo silimolo akumu mimi siku piliengi! ² Ou Mosisini Pulu Yemonga yemboma nokopalie Pulu Yemone "Tei." nirimu mele pilipe sumbi sipe tepa ungu te siye naa kolorumu aku sipela Pulu Yemone Yesusi mako topa kongono sipe "Tei." nirimu mele pilipe lipé tengé panjipe terimu. ‚Pulu Yemonga yemboma yunge ulkemo mele.[†] ³ Ye tene ulke takolemoaku ‚ulke pulu, yemo yunge imbi olandopa molemo, yu paa kapi nilimele, ulkemo yunge imbi olandopa naa molemo, aku sipe mele iye Yesusi ‚Pulu Yemo kinie pea ulkemo takoringilimunge, yunge imbimu 'Paa ola molopili.' ningu yu olandopa kapi ningu, ye nomi Mosisi ‚ulkemonga ponga molo simu mele angilierimumunge, yu manie mele kapi ningi liemo papu. ⁴ Ulke te we wendo naa ombo angilimo. Yembo tene ulke te takolemo kinie angilimo. Nalo Pulu Yemone melema pali 'angiliepili' nirimu-ne

* ^{3:1:} bokumunge alsena anjokondo "34. pris- 34.3. hetpris".

† ^{3:2:} Isirele yemboma, Mosisi kinie pea, Pulu Yemonga ulkemo moloringi, Mosisi ulkemo nokorumu ungumu Kambu 12:7.

angilimo.‡ 5 „Yesusi kinie Mosisi kinie lupe lupereselo mele, ungu te pea „isipela:“ Mosisi yu Pulu Yemonga kongono tendeli yemo molopa Pulu Yemone “Tei.” nirimu mele paa pilipe lipe Pulu Yemo yunge ulkena kongono tembando siye naa kolopa kongono tepa mindi molorumu. Yunge kongono terimu isipe: Pulu Yemone pe nimbe simbe mele Mosisini ou nimbe sirimu.§ 6 „Mosisi ulkena kongono kendemande tendeli yemo molorumu, nalo Pulu Yemone pe lipe mundorumu ye nomi Kirasimu yu Pulu Yemonga Malo* molopa yemboma Pulu Yemonga ulkemo moloringime yuni nokopa Pulu Yemone “Tei.” nirimu mele paa pilipe lipe kongono tembando siye naa kolopa kongono tepa mindi molorumu. ‘Yesusini olio lipe tapondomba.’ nimbu tondolo mundupu pilierimulu mele mundupu siye naa kolopo, konopu tondolo pupili ‘Sike aku temba.’ nimbu tondolo mundupu pilipu pipili naa kolopo konopu sipu nokopo molomulu liemo olio yunge

‡ 3:4: “ulke” nikimu akumu ulkena pelemele yembomando nirimu; “yembo tene ulke te takolemo” nirimu akumu ulkena pelemele yembomanga pulu yemondo nirimu. Nalo sike ulke-mondo naa nirimu. Ungu iko topalie Isirele yemboma Mosisini nokorumu talapemo kinie Pulu Yemonga Malone nokolemo yembo talapemo kinie aku yembo talapeselondo nirimu. Talape peaselo Pulu Yemo kinie Maloselo pea takoringili. § 3:5: Ou Pulu Yemone Isirele yemboma kinie ungu nimbe panjipe mi lierimu ungu perimu kinie Mosisini yemboma Pulu Yemo popo tonge mele mane sirimu aku ulumuni pe Yesusi omba kolorumu kinie Pulu Yemone ungu konde nimbe panjipe mi lierimu kinie temolo mele lipe ora sirimu. * 3:6: bokumunge alsena anjokondo “23. Krais”, 32.2. Pikinini Bilong God”.

ulkemo molemolo. „Olio kepe Pulu Yemonga yemboma molemolo.“

3:7-19 Ungu Ta Nilimele Yemboma Konopu Taka Lipe Pepili Naa Molonge Ungu Te

⁷ Pe kinié „olio Pulu Yemonga yemboma molemolo, monga Mini Kake Telimuni nilimo mele piliemili. Yuní nimbendo:

“Pulu Yemone kinié nikimu ungumu kinié piliengi liemo

⁸⁻⁹ ou enonga anda-kolepalimene kolea ku lieline ‘Pulu Yemone mumindili kolombanje?’ ningu kara puku ungu nirindume ‘Paa naa pilimolo.’ ningu ta niringi mele naa teayo.

Akune ponie tu paono omba pupili eno kanoko molangi

nane „‘Eno lipu tapondambo’ nimbu, ulu tondolo mare terindu nalo kanokolie ‘Pulu Yemone olio uluri naa tembanje, kanopo kanamili.’ ningu nanga ungumu naa pilku ta ningu, ‘na eno nokambo.’ naa niringi.[†]

¹⁰ Akumunge nane kanu yemboma-kinie paa mumindili kolopolie nimbondo:

“I yemboma nane ungu nilioma naa pilku ta ningu enonga aulke mako tondorundune naa puku munduku siye kolemele.” nirindu.

¹¹ Eno-kinie mumindili kolopolie

mi lepo nimbondo:

‘Nane ‘Konopu taka lipe pepili molangi.’ nirindu ulu pulumu

[†] **3:8-9:** LLuku 19:14,27.

eno paa naa linge.' nirindu."‡
nirimu.

¹² Nanga angokeme, eno yembo molemele-manga tene ,ou olionga anda-kolepalimene aku teringi mele, temba kene kanoko kondoko mola. Enonga yembo tene 'Ulu pulu kerime teambo.' nimbe konopu lipe mundupe yu 'Pulu Yemone nirimu mele 'Sike.' nimbe, tondolo mundupe pilimo mele mundupe siye kolopalie yemboma tondolo mundupe nokolemo tondolomo pelemo Pulu Yemo bulu simbe kene kanoko kondoko molaa. ¹³ Aku naa tekolie ,i siku teangi:, 'Ulu pulu kerimene olio kondi topa 'Kara pang.' nimbé kene' ningu 'yemboma anjo yando konopume tondolo pupili.' ningu liku tapondangi. Pulu Yemone "Kinié" nirimu inie olakondo tondu akumu§ olione alieli "Kinié*" ulume manda temolo. Kinié manda tondolo mundupu pilimolo." nilimolo aku walemanga aku sipu nimbu pilipu anjo yando yemboma ungu peangama nimbu siemili. ,Opali talou nambolka uluri wendo ombánje kene kinié mindi aku teamili., ¹⁴ 'Aku nikirumunge pulumu, isipe: Olio 'Pulu Yemone sike lipe tapondomba.' nimbu pilierimulu mele aku sipu kamu paa tondolo mundupu pilipu ambolopolie kolumulu liemo Pulu Yemone melema Kirasi simbe kinie Kirasini 'Yunge yemboma simbo.' nimbe

‡ **3:11:** Konana 95:7 ekendo-11. Ou Isirele yembomane aku teringi temanemo Kambu 20:2-13. Pulu Yemone aku sipe sike nirimu temanemo Kambu 14:21-23. Ipuru inie anjokondo 4:3,5selo kananila. § **3:13:** "Kinié" akumu inie yakondo 3:7 ekendo.

* **3:13:** "kinié" akumunge ungu pulumu Pe-Korini 6:2 nimbe sipe kondolemo.

panjerimu melema olio moke tepa simbela akumunge 'aku siku teangi.' nikiru. ¹⁵ Aku mele inie olakondo tondu mele ,paa konopu kimbu siku molangi.» Akumu isipe:

"Pulu Yemone kinié nikimu ungumu
kinié piliengi liemo
ou enonga anda-kolepalimene kara puku
ungu nirindume 'Paa naa pilimolo.' ningu
ta niringi mele naa teaa."
nirimu kanumu.[†]

¹⁶ Namelene ou Pulu Yemone ungu nirimume pilkulie 'Naa pilimolo.' ningu kara puringiye? Akumu Mosisini Isipi mundupe siye kolopa memba ulsu purumu aku yembomane aku siku naa teringiye? ¹⁷ Ponie tu paono omba pupili Pulu Yemone namele-kinie mumindili kolopa molorumuye? Ulu pulu keri tekolie kolea ku lieline koloringi onoma akune liepili siye koloringi[‡] yemboma-kinie ,ulu pulu keri teringimunge, mumindili kolorumu kanumu.[§]

¹⁸ "Na Pulu Yemone
'Konopu taka lipe pepili molangi.'
nirindu ulu pulumu

eno paa naa ling'e' nirindu."^{*}
nirimu akumu namelendo nirimuye? Akumu yunge ungu 'naa pilimolo.' ningu ta niringi yembomando naa nirimuye? ¹⁹ Akumu pilipulie 'Pulu Yemonga ungumu ' 'Sike nikimu.' nimbu tondolo mundupu naa pilimolo.' ningu moloringimunge Pulu Yemone "Konopu taka lipe

[†] 3:15: inie ola 3:7 ekendo-8. [‡] 3:17: Ou-Korini 10:5. [§] 3:17:
Konana 95:9-10, Kambu 14:29. ^{*} 3:18: Konana 95:11.

pepili molangi." nilke koleana ou akune punge aulke te paa naa lierimu.' nimbu pilimolo kanumu.

4

4:1-13 Pulu Yemonga Yemboma Konopu Taka Lipe Pepili Molongemonga Ungu Te

¹ Akumunge, Pulu Yemone ,olionga anda-kolepalimendo "Konopu taka lipé pepili molangi.' nimbo koleana membo pambo.' ou nimbe panjerimu ungumu,, kinié kepe we pelemo kene yuni enonga yembo te apurupe kanopalie " 'Konopu taka lipé pepili molangi.' nirindu ulu pulumu naa lipili." nimbé kene pipili kolko molangi. ² Nambemune ,aku nimbu pipili kolamiliye?, Ou olionga anda-kolepali ,Mosisini kolea Isipi mundupe siye kolopa memba ulsu purumu, kanu yemboma temane peangamo pilieringi, kinié olio temane peangamo pilimolola. Nalo kanu anda-kolepalime aku ungumu pilkulie 'Pulu Yemone sike nikimu.' ningu tondolo munduku naa pilieringimunge ungu pilieringimuni eno lipé naa tapondorumu, akumunge , 'Kinié olio-kinie ulu aku sipe wendo ombá.', ningu pipili kolko molangi. ³ Olio Pulu Yemonga 'Tembo' nilimo mele 'Sike temba.' nimbu tondolo mundupu pilierimulu* yemboma ,mindi, kinié sike Pulu Yemone ' 'Konopu taka lipé pepili molangi.' nimbo.' nirimu ulu pulumu manda limolo. Ou

* **4:3:** bokumunge alsena anjokondo "8. bilip".

Pulu Yemone nirimu mele aku sipe pelemola.
Ou yuni nimbendo:

“Eno-kinie mumindili kolopolie mi lepo nim-bondo:

Nane ‘Konopu taka lipe pepili[†] molangi.’

nirindu ulu pulumu eno paa naa linge.”[‡]

nirimu. Iulumu ou Mosisi naa molopili we perimu. Ou Pulu Yemone mulu ma melema terimu aku kongonomo tepe pora sirimu kinie aku koro mololi ulu pulumu perimu. ⁴ Pulu Yemonga bokune ungu te molemo mele pilipelie ‚‘Konopu taka lipe pepili mololi ulu pulumu Mosisi naa molopili ou perimu.’ nimbu pilimolo. Bokune molemo ungu akumuni wale yepoko pakera sipemondo nimbendo:

‘Wale kise-pakera talo-pakera

Pulu Yemone kongonoma tepe pora sipelie
wale yepoko pakera sipemonga

mulu pilipe koro molorumu.’[§]

nimbe molemo. ⁵ ‚Koro molorumumunge, ungu te pea nirimu akumu inie olakondo molemola.*

Akumu isipe:

“Nane ‘Konopu taka lipe pepili molangi.’

[†] 4:3: “Konopu taka lipe pepili molangi” ungumu kinie “koro mololi” ungumu kinie ya molemo aku unguselonga Giriki ungu kinie Ingillisi ungu kinie ungu telu mele, nalo ungu pulu talo. Umbu-Ungune “koro molemolo” nilimele kanumu kangimundu mindi nilimele. Kongono munduku siye kolko koro molemele kanumu. Konopukundu “konopu taka lipe pepili molemolo” nilimele kanumu. (Ungu pulu te inie 4:6* molemola.) [‡] 4:3: Konana 95:11. Inie yakondo 3:11, inie anjokondo 4:5 kananila.

[§] 4:4: Ou Pulu Pulu 2:2. Koro molorumu nalo mulu maselo terimumunge mindi koro molorumu. ^{*} 4:5: ya 4:3.

nirindu ulu pulumu eno paa naa linge.”
nimbe molemo.

⁶ Aku ungumuni olio lipe ora silimo mele isipe: Pulu Yemonga konopu taka lipe pepili mololi ulu pulu ou perimu akumu† kinié we pelemo akumunge kinié yembo mare aku konopu taka lipe pepili molonge ulu pulumu limele. Sike Mosisini memba purumu anda-kolepalime temane peangamo pilkulie kara puku ungumu naa pilku likulie koro naa moloringi ,nalo kinié yembo mare manda konopu taka lipe pepili

† **4:6:** ungu pulu te inie 4:3*. Konopu taka lipe pepili mololi ungu akumu ulu paa peangamondo nirimu nalo Pisini ungune kepe Umbu-Ungune kepe topele topo boku tomolondo perelemolo. Pisini ungune “ples” molemo nalo ou pulu pulu Giriki ungune “kolea” naa toringi, Ingillisi ungune “kolea” naa latolemele. Isiku mele tolemele: “koro mololine sukundu naa puringi” ningi tolemelela; “koro mololine sukundu manda pumolo” ningi tolemelela. Nalo akumu Umbu-Ungune kapola naa nilimolo. Akumunge Pisini ungune isiku pilkulie toringi: “Ou Pulu Yemone Isirele yembomando “Koro molangi.” nirimu akumu Mosisi kinie Josuaselone eno kolea Kenane mengo puringi koleamondo nirimu kene Pisini ungune “ples” sumbi sipu bokune tamili.” niringi. Aku papu tolemelela nalo olionga koro mololimu tena molemoye? Ipuru yemboma pep topa sirimu yemone mulu koleamondo naa nirimu liemo nambolkamondo nirimunje? Olio marene pilipulie ‘Yu olionga konopukundu nirimu.’ nimbu pilimolo. Yuni “pe pumolo” naa nirimu. “Kinié koro mololine sukundu pumolo.” nirimu. Aku nirimu ungumunge olione ou konopu kimbu sipu ‘Nambe-emolo kinie kapola molomolonje?’ nimbu pilipu konopu kimbu sipu mindi molopo konopu kapola naa pepa kongono mele mindi tepa pepili molemolo akumu “‘Yesusi olio lipe tapondopili.’ nilimolo yembomane konopu taka lipe pepili molomolo ulu pulumu kinié limolo.” nimbe nirimu.

molemele,. 7 Ou eno konopu taka lipe pepili koro naa moloringimunge ponie awisili omba pupili pe walse Pulu Yemone altopa ,ye nomi kingi, Depisinge kerena altopa "Kinié" nirimu. Depisini ou nirimu nindu kanumu isipe:

"Pulu Yemone kinié nikimu ungumu
kinié piliengi liemo

kara puku 'Paa naa pilimolo.' naa niengi."‡
nirimu kanumu. "Kinié." nirimu akumunge pulumu isipe: Pulu Yemone altopa wale te mako topalie 'Iwalemo konopu taka lipe pepili molonge walemo.' nimbe nirimu.

8 ,Mosisi kolorumu kinie, Josua yu ,kolo wangopa olionga anda-kolepalime nokorumu yemo, yuni koro molonge ulu pulumu eno sirimu kinie§ Pulu Yemone ou enondo " 'Koro molangi.' nimbo." nimbe panjerimu* mele kamu pora nilkenje Pulu Yemone pe altopa , 'Koro molangi.' nimbé, wale tendo naa nilke.† 9 Akumunge,‡ Pulu Yemone yunge yembomando 'Konopu taka lipe pepili molangi.' nilimo ulu pulumu kinié kepe we pelemo. Aku koro mololi ulu pulumu Pulu Yemone mulu maselo kinie melema tepa pora sipelie wale yepoko pakera sipemonga

‡ 4:7: Konana 95:7-8; inie yakondo 3:7 ekendo-8, 3:15. § 4:8:
Isirele yemboma kolea Kenane puku opa puluema toko munduku we moloringimundu ya nirimu mele Josua 21:44, 22:4, 23:1 molemo. Sike koro naa moloringi. We kongonoma teko moloringi nalo opama munduku siye kolko kapola we moloringimendo nirimu. * 4:8: Wendo Oringi 33:14; Ugu Manema 12:9 kananila. † 4:8: Konana 95:7-8; inie yakondo 4:3,5 nimbe molemomondo nirimu. ‡ 4:9: "Akumunge" inie olakondo 4:1-8 nimbe molemo akumunge.

Sambate walena mulu pilipe koro molorumu aku sipe mele pelemo.¹⁰ „Aku nikirumunge pulumu isipe: „Pulu Yemone ‘Konopu taka lipe pepili molangi.’ nilimo ulu pulumu limele yemboma Pulu Yemone yuyu kongonoma tepa pora sipelie kamu koro molorumu mele aku siku eno yu-mele-mele Pulu Yemone “Teaa.” nilimo kongonomo teko pora sikulie wale-manga pali konopu taka lipe pepili molemele.[§]
¹¹ Akumunge, Pulu Yemone ‘‘Konopu taka lipe pepili molangi.’ nimbo.’ nimbe panjerimu ulu pulumu ‘Lipulie konopu taka lipe pepili molamili.’ ningulie konopu taka lipe pepili molonge ulume mindi tondolo munduku teko siye naa kolayo. Ou anda-kolepalime ungu naa pilku kara pukulie ‘Konopu taka lipe pepili molangi.’ nirimu mele koro naamoloringi mele olio aku sipu olionga anda-kolepalimene teringi mele naa teamili. Ou aku tekolie molko kenjeringi mele kinié olio Kirasinge yembomanga yembo te aku sipe tepalie molopa kenjimbe kinie kapola naa temba.

¹² „Nirimu mele sike aku sipe wendo orumu pilipulie, ‘Pulu Yemone nirimu ungumu we naa molemo. Yunge ungumu konde molopa ulume tepa* enge nilimo.’ nimbu pilimolo. Kanu ungumu nee paa molemo, opa teli lou-pulse ekendo ekendo nee molemo aku maniendopa, yu paa olandopa. Opa teli lou-pulsemone

§ 4:10: ungu pulumu inie nondopa 4:6*. * 4:12: ‘Yunge ungumu konde molemo’ nirimu aku ungumu Pulu Yemonga ungumu, akumunge kanu ungu nirimu yemondo nimbe nirimu.

ombelemo kinie kikimemo kinie sumbi sipe topa suru tolemo mele Pulu Yemonga ungumuni aku sipe minimu kinie konopumu kinie topa suru tolemo, akumunge olio konopu kimbu silimolo mele kinie, konopuni pilipu 'Temolo.' konopu lemolo mele kinie, pali pilipe apurulimo. ¹³ Pulu Yemone mele terimumenga pali te 'Pulu Yemone naa kanopili.' ningu manda lopi naa tengé. Yembo te mulumbalema naa panjipe we-we angilimo mele yunge kagine melema mona angilimo manda sumbi sipu kanolemolo mele aku sipe melema pali Pulu Yemonga kumbikerena mona lemo, aku Pulu Yemone olio ulu telemoloma pali pilipe apurumbe.[†]

4:14-10:18 PULU YEMONE OLIO-KINIE UNGU KONDE NIMBE PANJIPE MI LIERIMUMUNGE YESUSI MULU KOLEANA OLIONGA POPO TONDOLI YEMO MOLEMO AKUMUNGE UNGUMU

4:14-5:10 Yesusi Pulu Yemonga Kumbikerena Olionga Popo Tondoli Ye Awili Paa Olandopa Molemomonga Ungu Te

¹⁴ Kapola, 'ou ungu te nindu[‡] akumu kinié kamu niembo:' Olionga mulu koleana Pulu Yemo molemona purumu Pulu Yemo popo tondoli ye awili paa olandopa[§] akumu 'olio ou lipe tapondorumu ye, Yesusi, Pulu Yemonga Malo.* Kinié 'Yuni lipe tapondorumu, tapondolemo

[†] **4:13:** Kirasinge yembomanga kotemonga ungu mare Mateyu 12:36, Romo 14:10,12, Pe-Korini 5:10. [‡] **4:14:** inie yakondo 2:17-3:1 molemomondo nirimu. [§] **4:14:** bokumunge alsena anjokondo "34. pris- 34.3. hetpris". ^{*} **4:14:** bokumunge alsena anjokondo "32.2. Pikinini Bilong God".

mele aku sipe sike tembala.' nimbu tondolo mundupu pilipulie nimbu para silimolo mele siye naa kolopo aku sipu ingi sipu ambolopo molamili. ¹⁵ „Kurumenga nomi, Setenene olio kondi tolemo kinie ‘Molo!’ nimbu ulu pulu kerime topo manie mundumolondo tondolo naa pupili molemolo kinie olionga popo tondoli ye awili olandopamone kanopa naa kondo kolemoye? Yu kanopa kondo kolemo. Setenene olio ulu lupe lupema pali kondi tolemo mele ou aku sipe olionga popo tondoli ye awili olandopa Yesusi kondi torumu, nalo kondi torumu kinie naa pilipe lipe ulu pulu kerimenga te naa terimu. ¹⁶ Akumunge „Setenene olio kondi tolemo mele ou Yesusi kepe aku sipe kondi torumu mele pilipulie, olio Pulu Yemo molemona pipili naa kolopo nondopo pupu yunge kumbikerena yu-kinie ungu niemili. Setenene olio kondi tomba molo umbune te pemba kinie ‘Pulu Yemo yu we kondo kololi ulu pulumu pelemo yemo, olio kanopalie kondo kolomba yemo, akumunge olio lipe tapondomba.’ nimbuaku sipu pipili naa kolopo yunge kumbikerena sumbi sipu pamili.

5

5:1-10 Pulu Yemo Olionga Popo Tondoli Ye Awili Paa Olandopa Yesusini ‘Olio Molopo Kondamili.’ Nimbe Manda Lipe Tapondomba Ungu Te (4:14-5:10 pali kanani.)

¹ Walse walse „Juda yembomanga ningu, Pulu Yemo popo tondoli yemanga ye te ‘popo tondoli

ye awili olandopamo* molopili.' ningu, kanoko mako toko 'kongono tepili.' nilimele mele isipe: Pulu Yemone mana yembomanga ye te mako topalie 'yu Pulu Yemonga kumbikerena yunge kongono tendepa mana yemboma lipe tapondopili.' nilimo. Popo tondoli ye awili olandopamo yuni yemboma lipe tapondombando yembomane Pulu Yemondo 'Ange' ningu silimele mele lupe lupema yuni lipe Pulu Yemo sindipe, 'Yembomanga ulu pulu kerime mundupe siye kolopili.' nimbe kongi melema Pulu Yemo popo topa kalondopa silimo. ² Kanu popo tondoli ye awili olandopamo yu kepe mana ye tela; Pulu Yemone "Teaa." nilimo ungume pilipe lipe tembando yu umbune pelemola, akumunge yemboma Pulu Yemonga ungume pilku sundukulie yunge aulkena lou liku molemele yemboma kondo kolopa lipe tapondolemo.[†] Yu yuyu kepe mana ye te naa molopa Pulu Yemonga ungumu tembando umbune naa pelkanje yuni yemboma kondo kolopa lipe tapondomba aulke te naa lelka., ³ Wale mare yu yuyu kepe Pulu Yemone 'Teaa.' nirimu mele naa telemola, akumunge yembomane ulu pulu keri teringimenga popo tondopa melema kalopa Pulu Yemo silimo aku mele 'yunge ulu pulu kerime mundupe siye kolopili.' nimbe popo topa kalopa silimola.

⁴ Pulu Yemo popo tondoli ye awili olandopamonga ungu te pelemola. Ye tene yuyu 'Nanga imbimu ola molopili, popo tondoli ye awili

* **5:1:** bokumunge alsena anjokondo "34. pris- 34.3. hetpris".

† **5:2:** ungu pulu te inie yakondo 2:18.

olandopamo molambo.' naa nilimo. Ou pulu pulu Pulu Yemone Erono mako torumu mele‡ aku sipe yandopa yandopa kepe mako topa 'Aku kongonomo tei.' nilimo yemo mindi aku kongonomo telemo. ⁵ Aku sipe mele ,Pulu Yemone lipe mundorumu, ye nomi Kirasimu§ yu kepe yuyu 'Nanga imbi ola molopili kene popo tondoli ye awili olandopamo molambo.' naa nirimu. Pulu Yemone 'Yu imbi ola molopili.' nimbeline nimbendo:

"Nu nanga Malo.* Kinié na nunge Lanie."† nirimu. , 'Yu mako topo 'nanga kongono tendepa melema nokondopili.' nikiru mele yemboma piliengi!' nimbeline aku sipe nirimu kanumu.,
⁶ Boku tengah Pulu Yemone ungu te pea nimbendo:

"Mellekisedeke molorumu mele‡ nu nunu
aku siku Pulu Yemo popo tondoli ye te
alieli molko mindi puni."§
nirimu.

⁷ ,Kirasinge ungu te pea isipe:, Yesusi ya ma koleana molopalie nirimumuni, Pulu Yemone "Tei." nirimu mele taka lipe pilipe lipe tepa 'Yunge imbi manie molopili.' nirimumunge yu kolomba aulkena manda wendo lindimbe ,Pulu, Yemo kinie ungu nimbe tondolo mundupe walsipe kola tepa mawa terimu kinie* mawa

‡ 5:4: Wendo Oringi 28:1, Kambu 18:7. § 5:5: bokumunge alsena anjokondo "23. Krais". * 5:5: bokumunge alsena anjokondo "32.2. Pikinini Bilong God". † 5:5: inie yakondo 1:5*. ‡ 5:6: yunge temanemo Ou Pulu Pulu 14:17-20. § 5:6:

Konana 110:4. * 5:7: kanu temanemo Mako 14:33-36, LLuku 22:41-44, Mateyu 26:42,44.

terimu mele Pulu Yemone pilierimu. ⁸ Sike
yu Pulu Yemonga Malo nalo yu mindili no-
rumu akumuni yu Pulu Yemone "Tei." nir-
imu ungume pilipe lipe tengenji temba
mele pilierimu. ⁹ Aku sipe terimumunge yu
Pulu Yemone "Tei." nilimo ungume paa toya
topa pilipe lipe tepa, kongono simbema paa
tepa kondomba yemo molopalie, yunge ungumu
pilkuliku tenge panjiku telemele yemboma lipe
tapondopa, eno mindili nolemela aulkena wendo
lipe, yu-kinie pea molko kondonge aulkena lipe
mondolemo yemo molemo.[†] ¹⁰ 'Aku sipe tepa
molomba yemo molopili kene 'Popo tondoli ye
awili olandopamo molopili.' niembo.' nimbe
Pulu Yemone yundu 'Ye Mellekisedeke popo
tondoli yemo molorumu mele nu aku siku popo
tondoli ye awili olandopamo molani.' nimbe
mako torumu.

*5:11-6:12 "Olio Altopo Molopo Naa Kenjemili.'
Ningu Nokoko Kondaa.' Nirimu Ungo Te*

*5:11-14 Olio Ambolango Kangama Mele Naa
Molamili Ungo Te‡*

¹¹ Yesusi yu Mellekisedeke popo tondoli yemo
molorumu mele popo tondoli ye awili olan-
dopamo molemo mele ungu awisili we pelemo
nimbondonane kepe perekero. Iungumunge
ungu pulumu „paa tondolomo.“ Nimbu silke
nalo eno ungu awisili nimbu silioma pilingendo

[†] **5:9:** Romo 5:10 kanani. Yesusi kolorumu ulumuni olio
lipe tapondorumu. Konde molopalie olio lipe tapondolemola.

[‡] **5:10:** Ou-Korini 3:1-2.

mindili sikulie naa pilimelemonga iungu nikirumunge ungu pulumu eno nimbu simbo mele koropo kelker. ¹² Eno paa koronga-ou Kirasinge yemboma moloringi,§ akumunge kinié eno Pulu Yemonga ungume mane sili yemboma molko yembo mare mane silimela nalo ambolango kokele sukuli tengendo 'ABD piliengi!' ningu mane silimele aku mele eno aku siku Pulu Yemonga ou pulu pulu ungu pulu ou kumbi leko pilimelama naa pilimelemonga yembo tene 'Eno mane siembo.' nimbelie 'Pulu Yemone Kirasi mana lipe mundorumu, yu olionga nimbe kolo wangopa kolondorumu, ungu akume mindi altopa manda mane simbe kinie pilingenje, 'ungu tondoloma manda mane naa simbe. Naa pilimela.' Eno ambolango pamema mele ame mindi nolemele, langi tondoloma manda naa nolemele. ¹³ 'Kirasinge, yembo ame mindi nolemele akume ambolango pamema mindi molemele. Nambolka ulume telemele kinie Pulu Yemone 'yembo sumbi nilime' nimbe kanopa, nambolka ulume telemele kinie Pulu Yemone 'yembo sumbi nilime naa molemele.' nimbe kanolemo aku ulumenga pulume mimi siku naa pilimele akumunge 'eno ambolango pamema mindi molemele.' nikiru. ¹⁴ Nalo langi enge nili akume yembo yumene mindi nolemele. Yembo mare mimi siku kanoko pilkulie 'Iulu peangama, iulu kerime.' ningu apuruku pilku molemelema mindi langi enge nilime manda nolemele.

§ 5:12: Yesusi kolorumu kinie yandopa ponie tu paono (40) omaba purumu kinie yembo tene ipep mo torumu.

6

6:1-12 Yesusi Mundupu Siye Naa Kolopo ‘Pulu Yemone Olio Tepa Kondopili.’ Nimbu Konopu Tondolo Pupili Nokopo Molamili Ungu Te (5:11 pulu polopa kanani.)*

¹⁻² Kapola, ‚Kirasi olionga popo tondoli ye awili olandopamone[†] olionga nimbe manda tendembamonga,[‡] ungu tondolo mare pilimoloma we pelemo kene kokele Kirasinge yemboma molorumulu kinie mane siringi pilierimulu ABD ungume mindi konopu kimbu sipu naa molamili. ‘Ou ningu siringi ABD ungume mindi altopo piliemili mane siengi.’ ningi liemo i siku mele telemele: Ulke takongendo ponga polemele akumu mindi konopu kimbu siku molko, wale awisili ponga mindi polemele nalo ulkemo kamu naa takolemele mele eno ABD ungume mindi pilku molko, olandopa ungu tondoloma naa pilku molemele yembomane aku siku telemele. ‚Ou kumbi leko ningu siringi ungu kanume isipe mele:’

Konopu alowa teko ‚Pulu Yemonga ungumu ‘Sike’ ningu,

tondolo munduku pilimele.[§]

Konde molko kondoko mindi puli ulu pulumu naa pepa
kololi ulu pulumu mindi pelemo ulume pali

* **6::** Ou Kirasinge yemboma pulu pulu molongendo 6:1-2 mele pilku teringi. Pe kinié 6:3 mele molemele. Pe 6:4-8 mele molo 6:9-12 mele teko molongenje nimbe nirimu. [†] **6:1-2:** 20 bokumunge alsena anjokondo “34. pris- 34.3. hetpris”. [‡] **6:1-2:** inie yakondo 5:11. [§] **6:1-2:** 12 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”.

liku bulu silimele ungume.

No lingendo no limelemonga ungu pulu awisili nilimele.

'Pulu Yemone sewe anjepili.' ningu yembo-manga pengena

molo pendekona ola kini ambolongemonga ungume.

'Yemboma kolkolie lomboroko ola molonge.' ningu

ungu awisili ningu,

Pulu Yemone mana yemboma kote tendepa pilipelie

yembo mare 'molko kondoko mindi pang.' nimbe,

yembo mare 'molko kenjiku mindi pang.' nimbémonga

ungu mane silimele ungume. Aku ulumenga ungume mindi ningu pilku naa molangi. Yembo yume ungu manema pilimele mele aku sipu pilipu molamili. ³ Kapola, ou kumbi leko mane siringi ungu akume munduku siye kolko Pulu Yemone oliondo 'Umbu-konopu peli yembo yume molko ungu olandopa piliengi!' nimu liemo aku sipu temolo.

⁴⁻⁶ 'Pulu Yemone "Kapola." nimu liemo temolo.' nikiru, akumunge ,pulumu i sipe: Pulu Yemone Kirasi lipe mundorumu kinie yuni ombo tenderimumunge pulumu pilku kondoko 'Sike' ningu pilku limele yemboma mulu koleana mele we silimo melema* liku, yembo lupema

* **6:4-6:** Melema limolo kanume olionga ulu pulu kerime mundupe siye kolopa, molopo kondopo mindi pumolo ulu pulumu silimo kanu ulumendo nirimu. Kangimunge melemando naa nirimu.

kinie pea Mini Kake Telimu konopune liku, Pulu Yemonga ungumu ou pilku likulie ‘Aku ungumu paa peanga.’ ningu pilku, Pulu Yemonga tondolomone pe kolea pora nimbé walemonga ulu enge nilime temba aku tondolomone kinié ulu tondoloma telemo ulume kanoko, aku ulume pali tekolie altoko konopu alowa teko ‘Naa pilimolo.’ ningu Kirasi munduku siye kolongi liemo kelko manda konopu alowa teko Kirasinge ungume ‘Sike’ ningu tondolo munduku pilku yando onge aulke te paa naa lemo.[†] Yembo tene aku sipe telemo aku ulumuni „Pulu Yemonga, Malo[‡] altopa ‘kolopili.’ nimbe unjo perana uku topa panjipe, ‘yembomane yu kanoko ungu taka tondangi.’ nilimo.

⁷ „Kirasi munduku siye kolkolie kelko konopu alowa teko Kirasinge yemboma altoko manda naa molongemonga ungu iko te tambo:„ Lo tolemo kinie mana no awisili pupe, aku mana ponie telemele yembomane langi kapola liku nonge langime ombo kondolemo kinie Pulu Yemone aku sipe kanu mamo tepa kondolemomonga aku telemo. ⁸ Nalo ma tengah siri-ka kinie[§] era keri lupe lupe olemo kinie kanu mamo ma keri, Pulu Yemone ‘lepa kenjepili.’ nimbé ulume telemo. Pe walse ma akumu tepene nombá.

⁹ Nanga paa pulu lemo angokeme, „Kirasinge yemboma moltkolie pe yu munduku siye kolemele yembomando, aku sipu nilio nalo

[†] **6:4-6:** inie anjokondo 10:26-31. [‡] **6:4-6:** bokumunge alsena anjokondo “32.2. Pikinini Bilong God”. [§] **6:8:** LLuku 8:7, Ou Pulu Pulu 3:18.

eno pepá topo sikiru yemboma ‘aku siku naa
tenge’ nimbu pilipu molio. ‘Eno „ma peanga
mele molko, Pulu Yemone eno lipé tapondole-
momonga eno mindili nolemela aulkena wendo
ongo, yu-kinie pea molko kondonge aulkena
punge ulume* teko molemele.’ nimbu kano-
lio. ¹⁰ Pulu Yemone enonga ulume pilipe
sundupe naa apurulimo. Ulu sumbi nilime
mindi telemo. Enonga kongono telemelema
kinie, eno Pulu Yemo konopu mondongendo
yunge yemboma liku tapondolemele mele kinié
kepe alieli telemele ulume kinie, kanopa keri
kanopa mundupe siye naa kolemo. ‘Pilipe mindi
molemo..’ ¹¹ ‘Eno pali aku siku telemele mele
tondolo munduku teko molko siye naa kolangi
mana molonge walema pora nipíli.’ nimbu paa
konopu lelio. ‘Pe Pulu Yemone ‘Olio simbo.’
nirimu mele peangama sike limolo.’ ningu ton-
dolo munduku pilimele mele ‘manie naa pupili.’
ningu aku teayo. ¹² ‘Eno siye naa tepili.’ konopu
lepo molio. ‘Yembo Pulu Yemo ‘Sike’ ningu
tondolo munduku pilku siye naa kolkolie Pulu
Yemone ‘yunge ambolangoma moyá melema
simbo.’ nirimu melema sirimu lsingi yemboma
mele manda manjiku molangi.’ konopu lepo
molio.

*6:13-20 Pulu Yemone ‘Tembo.’ Nimbe Panjer-
imu Mele ‘Sike Temba.’ Nimbu Nokopo Molemolo
Ungu Te*

¹³ Ou Pulu Yemone „olionga anda-kolepa,
Eporayamo-kinie ungu te nimbe panjipelie, „paa

* **6:9:** bokumunge alsena anjokondo “21. kisim bek”.

olandopa molemo yembo tengə imbi lepa,
 mi lembando[†] Pulu Yemo yu maniendopa
 yembo te paa olandopa te naa molorumumunge
 Pulu Yemo yuyu yunge imbi lepa mi lepalie
¹⁴ nimbendo:

“Nane paa sike nikiru.

Nane nu sewe anjipu,

‘Yembo awisili kalko lieni.’ nimbo.”[‡]

nirimu. ¹⁵ Aku nirimumunge pilipelie Eporayamo ‚Pulu Yemone, yu ‘mele simbo’ nimbe panjerimumu ‘Pe sike tepa kondopalie simbe.’ nimbe ou siye naa kolopa we nokopa molopalie sike lsimu.

¹⁶ Yembo tene “Paa sike nikimu.” ningu piliengi! nimbe yunge yembo te awili olandopa molemomo imbi lepa “Paa sike nikiru.” nimbe mi lemo. ‘Yembomane yunge ungumu toko manie naa mundundengi.’ nimbeline aku telemo.

¹⁷ Akumunge, aku sipe melela Pulu Yemone “Eporayamo-kinie nimbu panjikiru mele yuni kalopa limbe yembomane paa pilku kondangi. Nane “Tembo.” nimbu panjilio mele konopu alowa naa tepo paa sike telio.’ ningu kanangi.’ nimbe ‚yunge imbi yuyu lepa, “Paa sike nikiru.” nimbe mi lierimu. ¹⁸ Pulu Yemo yu ‘konopu alowa naa telemo, eno-kinie “Tembo.” nimbu panjikiru mele pe pe kepe ‘Sike temba.’ ningu konopu kimbu siku molangi.’ nimbe aku uluselo terimu. ‚Ulu te: Ungumu ou nimbe panjerimu. Ulu te: Ungumu nimbe panjipelie pe yunge imbi yuyu lepa ‘Paa sike tembo.’ nimbe mi lierimu

[†] 6:13: 17 bokumunge alsena anjokondo “22. kontrak”.

[‡] 6:14: Ou Pulu Pulu 22:16-17.

aku uluselo terimu kanumu.¹⁹ Aku uluselo Pulu Yemo konopu alowa manda naa tepa, kolo paa manda naa tolemo uluselo. Akumu pilipulie ‘Pulu Yemone olio ‘simbo.’ nimbe panjerimu melema sike simbe.’ nimbu pilipu ‘Ümbune te wendo naa opili, olio nokopili.’ nimbu Pulu Yemo molemona nondopo pulimolo yemboma olionga konopu tondolo pupili siye naa kolopo manda nokopo molomolo.[§]

¹⁹ „Aku ungumunge ungu iko te topo siembo:¹⁹ ‘Nona andoli sipi te poporomene nona topa memba pumbe.’ ningu tengka teko panjilimele.* Aku sipe olionga minime sipi-mele. ‘Pulu Yemone olio-kinie ‘tembo’ nilimo ungumu kolo naa topa sike telemo temba.’ nimbu pilimolo ulu akumu minimenga ka mele tengka telemo. Aku telemomonga yunge ungumu mundupu siye kolopo anjo pupu molopo naa kenjimolo. Aku kamo Pulu Yemo molemo suluminia paa kake teline,[†] múlu awili tene pipi silimo,[‡] akune sukundu pupe ka telemo. ²⁰Kanu suluminia paa kake teline ye te olionga nimbe lipe tapondombando kumbi lepa sukundu purumu. Pupelie

§ **6:18:** inie anjokondo 11:13; Jono 8:56. * **6:19:** Giriki ungunie kinie Pisini ungunie kinie mele imbi lepa nikimu akumu Umbu-Ungune ungu te naa lemele. ‘Sipi nona we naa andopili.’ ningukou aini kalko melte Kewa-ungune “anga” nilimele akumu teko mimi tekolie ka pundu te sipi moko toko, pundu te aini teko mimi telemele moko tokolie angamo nona manie molo mana toko mundulimele. † **6:19:** inie anjokondo 9:3-5,7; Ou Pulu Pulu bokune gomo 185 kananila. ‡ **6:19:** inie anjokondo 9:3; Ou Pulu Pulu bokune gomo 185 kananila.

Mellekisedeke[§] molorumu mele yu aku sipe alieli olionga nimbe Pulu Yemo popo tondoli ye awili olandopamo molemo.* Akumu Yesusi.

7

*7:1-10 Popo Tondoli Ye Paa Imbi Olandopa Mololi Mellekisedekenga Temanemo**

¹ ‘Kirasi Mellekisedeke mele molemo,’ nikiru, kanu ye Mellekisedeke yu[†] kolea awili Salleme yembomanga ye nomi kingimu molopalie, Pulu Ye Paa Olandopa Koleamanga Pali Nokorummunge kongono tendembando yembomanga Pulu Yemo popo tondopa molorumula.[‡] Ou Eporayamo kolea tengatupa opa tepa ye nomi kingikisenga ami yema topa mundupelie, eno meringimelema lipe memba,[§] kelepa ulkendo ombá orumu kinie kanu ye Mellekisedeke kanumu yu ombo aulkena kanopalie ‘Pulu Yemone nu sewe anjepili.’ nirimu. ² ‘Yuni aku sipe Pulu Yemo-kinie ungu nimbe Eporayamonga

§ 6:20: inie yakondo 5:10 akune Mellekisedekendo pulu polopa nirimu akumu kinié kamu nimbé tekemo. 5:11-6:19 akumu ungu te lupe mele. 5:10 nimbelie kelepa 6:20 sumbi sipe nilke nalo yu umbune perimu mele ou 5:11-6:19 nimbe para sipelie altopa yando 5:10 pep topa nirimu mele kelepa pilipe ya 6:20 kinie kolomongo awili 7 kamu pep topa nirimu. * **6:20:** bokumunge alsena anjokondo “34. pris- 34.3. hetpris”. * **7::** Ye Mellekisedekenga temanemo ou naa piliengi liemo ou Ou Pulu Pulu 14:17-20 kanoko pilkulie pe Ipuru 7 kamu kanoyo. † **7:1:** Inie yakondo 6:20 nimbe molemo yemondo nirimu. Iungumunge ungu pokore inie yakondo 4:14-5:10 pulu polopa molopa kelepa 6:20 molemola. ‡ **7:1:** bokumunge alsena anjokondo “34. pris”. § **7:1:** Ou Pulu Pulu 14:1-16.

mawa tenderimu kinie, Eporayamone tene tene nimbe merimu melemanga pali telu telu nimbe ‘peangama, wendo lipe Mellekisedeke sirimu. Mellekisedeke yunge imbimunge ungu pulumu ‘ulu sumbi nilime telemo ye nomi kingimu’. Yu nokorumu kolea awili Sallemenga imbimunge ungu pulumu ‘yemboma-kinie taka liku kapola kapola mololi ulu pulumu’ akumunge yemonga imbi talo sipemo ‘Yemboma-Kinie Taka Liku Kapola Kapola Mololi Ulu Pulumu Nokolemo Ye Nomi Kingimu’. ³ Yunge ‘Temanemo bokune tondorumu yemone yunge anumu lapaselonga imbiselo naa topa, yunge anda-kolepa tengahimbimu kepe naa tondorumu. Yu meringi walemo kepe naa tondopa, kolorumu walemo kepe naa tondorumu.* Yuni popo tondoli yemo molorumu mele walse mundupe siye kolorumu ungu te bokune naa tondorumu naa pilimolomonga yu Pulu Yemonga Malot[†] alieli kondé molopa mindi pulimo mele yu aku sipe mele molorumu.’ nimbu pilimolo.

⁴ Mellekisedeke yu imbi paa olandopa molorumu mele pilieyo. Olio yembo talape awisilinge pulu-pulu anda-kolepa paa awili Eporayamone opa tepalie mele lsimumenga pali tene tene nimbe melemanga telu telu nimbe wendo lipe yu sirimu. ⁵ Ou ye nomi awili tene yunge yembomanga mele tene tene ningu noseringimenga

* ^{7:3:} Mellekisedeke yu sike ye te molorumu. Anumu lapaselo sike moloringili. Sike kolorumula nalo temane tokolie akumu naa ningu siringimunge ya pep torumu yemone ungu iko mele torumu. † ^{7:3:} 28 inie yakondo 4:14***.

telu telu nimbe yuni wendo lsimu nalo Isirele yemboma laye lupe mele teringi.» LLipaini kalopa lsimu ye mare[‡] Pulu Yemo popo tondoli yema moloringi, kanu yemanga ungu mane§ te pelemo, akumu isipe mele:

‘Isirele yembomanga mele tene tene ningu nosinge melemanga telu telu ningu wendo liku LLipai yema siengi.’*

nimbe pelemo. Melema siringi yemboma-kinie LLipai yema-kinie angenupili, eno pea pali Isirele yemboma Eporayamone kalopa lsimu nalo LLipai yemane angenupilinge melema aku siku mare lsingi. ⁶ Mellekisedeke yu LLipaini kalopa lsimu ye te molo nalo ‘Eporayamone LLipai yemboma ou naa kalopa lipili, yunge mele tene tene nimbe melemanga pali telu telu nimbe wendo lipe Mellekisedeke sirimu lsimu. Pulu Yemone kanu yemo ‘yu-kinie tembo.’ nimbe panjerimu yemondo Mellekisedekene ‘Pulu Yemone sewe anjepili.’ nirimula. ⁷ Olio pilimolo: ‘Ye tene ‘Pulu Yemone nu sewe anjepili.’ nilimoaku yemo yu ye olandopamo, ye tendo ‘Pulu Yemone nu sewe anjepili.’ nilimo ye akumu maniendopamo.’ nimbu pilimolo. ‘Aku liemo Mellekisedeke olandopa, Eporayamo maniendopamo.’ ⁸ ‘Akumunge ungu te pea

[‡] **7:5:** LLipaini kalopa lsimu ye Erononga talape yemane mindi kanu Pulu Yemo popo tondoli kongonomo teringi. Wendo Oringi 28:1 kanani. Nalo eno we ‘LLipai yemboma’ niringi. [§] **7:5:** bokumunge alsena anjokondo “26. Lo”. * **7:5:** Kambu 18:21; Kambu 18:22-26 kananila.

pelemo mele isipe: „ LLipai yemane Isirele yembomanga mele tene tene ningu noseringi melemanga telu telu ningu lsingi yema koloringi, nalo Eporayamonga mele tene tene nimbe merimumenga telu telu nimbe lsimu yemo Pulu Yemonga bokune yu kolorumu ungu te nimbe naa molemo, akumu pilimolola.^{† 9} „Aku ungu munge, olione ungu te pea isipu mele manda nilimela: Eporayamone yunge mele tene tene nimbe merimu melemanga telu telu nimbe lipe Mellekisedeke sirimu kinie ‘Pe LLipai yemane tene tene ningu noseringi melemanga telu telu ningu lsingi yema[‡] kalopa lsimu anda-kolepa LLipaini ou yunge mele tene tene nimbe noserimu melemangala Eporayamone telu telu nimbe lipe Mellekisedeke sinderimu.’ aku nilimela.¹⁰ Sike LLipai ou naa meringi nalo LLipai yunge anda-kolepa Eporayamonga olona sukundu molopili Mellekisedekene Eporayamo aulkena kanorumu akumunge „aku sipu nilimela.“

*7:11-28 Ou Popo Tondoli Ye Moloringime
Maniendopa, Popo Tondoli Ye Mellekisedeke Mele
Konde Molemo Yemo Olandopamonga Ungu Te*

¹¹ „Kapola, akumu pilipu pora sipulie kinié Yesusi Kirasi molemo mele[§] altopo piliemili.„ Ou Mosisini Isirele yembomando Pulu Yemonga ungu manema simbendo ungu mane te sipelie nimbendo: “LLipai yembomane Pulu Yemo popo tondoli kongonomo teangi.” nirimu. ‘Aku siku

^{† 7:8:} ungu pulu te inie yakondo 7:3*. ^{‡ 7:9:} inie yakondo 7:5. ^{§ 7:11:} inie yakondo 5:10, 6:20.

teangi.' nirimu kinie kanu popo tondoli yemane kongono teringi mele kapola terimu liemo „Ou pulu pulu popo tondoli ye awili olandopa, Eronone* kalopa lsimu popo tondoli yema mele kinié aku sipe ye te naa molopili. Mellekisedeke mele ye te kinié molopili.” nirimu akumu nambemune nirimuye? „Kanu popo tondoli yemane yembomanga ningu tenderingimunge yembomane ulu pulu kerime konopune we perimu kulu Pulu Yemonga kumbikerena manda naa puringimunge Pulu Yemone aku nirimu.”[†]

¹² Akumunge Pulu Yemone yu popo tondoli yema alowa tembando ungu manemo kepe alowa naa temu liemo kapola naa temba. „Akumunge ungu manemo sike alowa terimu.” ¹³ Pulu Yemone „popo tondoli ye awili olandopamo kolo wangopa molopili.”, nirimu kanu yemo „yu Isirelenga malo LLipaini kalopa lsimu yembo talapemonga suku molorumu ye te molo.” Yu Isirelenga malo tene lupe kalopa lsimu yembo talapemonga suku molorumu ye te. Yunge angenupili lapali kepe te Pulu Yemo popo toko kongi melema kaloringi polona puku kongono naa teringi. ¹⁴ Olio pilimolo, olionga Awilimu‡ „Isirelenga malo, Judane kalopa lsimu, aku yembomanga ‘te Pulu Yemo popo tondoli ye te molomba.’ nimbe Mosisini ou naa nirimu kanumu.

¹⁵ Kinié ye konde te popo tondopa molemo paa mona lemo-na kanokomolo akumu

* ^{7:11:} inie yakondo 5:4. † ^{7:11:} inie anjokondo 7:19, 10:1.

‡ ^{7:14:} bokumunge alsena anjokondo “6.Bikpela”.

‘Mellekisedeke yu molorumu mele aku sipe yu popo tondoli ye te lupe, popo tondoringi LLipai ye akume lupe.’ nimbu akumu manda sumbi sipu nimbu kanopolie , ‘Ou Pulu Yemo popo toringi aulkemo maniendopa; kinié olio Pulu Yemo popo tomolo aulke olandopamo wendo okomo.’ nimbu sumbi sipu kanokomolola. ,§ 16 Kanu yemo ungu manemone ‘LLipaini kalopa limbe yema popo tondoli yema molangi.’ nirimu akumenga yu popo tondoli ye te naa molorumu, molo. Nalo yu alieli konde molopa mindi pumbemonga tondolomo perimumunge yu popo tondoli ye te molorumu, yu toko manie mundunge aulke te molo. 17 Pulu Yemone yundu ou ungu te nirimu. Yuni nimbendo:

“Mellekisedeke molorumu mele
nu nunu aku siku Pulu Yemo popo tondoli ye te
alieli molko mindi puni.”*
nirimu.

18 ,Aku ungumuni olio isipe mele lipe ora silimo: ‘LLipai yemane ‘yembomanga’ ningu Pulu Yemo popo tondoko molangi.’ nirimu., Ungu mane oumu pange tepa olio lipe tapondomba enge te naa perimu-ne Pulu Yemone ‘kanu ungu manemo kamu manie pupili.’ nirimu,† akumu lipe ora silimo. 19 ,Mosisini, ungu mane sirimumene Pulu Yemone yemboma kanopa ‘ulu pulu kerime konopune naa peli

§ 7:15: pala , akune suku inie yakondo 7:12 mele. * 7:17:
ungu pulu te inie yakondo 5:6*. † 7:18: ungu pulu te Romo
8:3.

yemboma' nimbe kanomba aulke te naa lierimu[‡] kanumu. Akumunge ‚kanu popo tondoli yemanga ungu manemo alowa tepalie, Pulu Yemone aulke konde peanga te lupe akiserimu, akumu olandopa, ou ungu manemo maniedopa, aku aulke kondemonga pupulie olio Pulu Yemo molemona nondopo manda pulimolo.

²⁰ Akumunge ungu te pea isipe: ‚Pulu Yemone ‚Yesusi kanu aulke kondemonga popo tondoli yemo molopili.’ nirimu,[§] akumu kepe we naa nirimu. Yu ‚aku popo tondoli yemo molopili.’ nimbe ‚Paa sike nikiru.’ nimbe, nimbe panjipe mi lierimu. Ou popo tondoli ye moloringime ‚aku siku teko molangi.’ nimbe Pulu Yemone mi naa lierimu, ²¹ nalo ‚Yesusi Pulu Yemo popo tondoli ye te molopili.’ nimbe Pulu Yemone ‚Paa sike nikiru.’ nimbe, mi lierimu. Yuni yundu nimbe panjipelie

“Awilimuni yunge imbi yuyu lepa
“Paa sike nikiru.” nimbe mi lepalie
“Nu popo tondoli ye te moleno mele
alieli aku siku molko mindi puni.”

nimbe panjipe mi lierimu.

Yu pe konopu alowa tepa
ungu te lupe paa naa nimbé.”

nirimu.* ²² Pulu Yemone Yesusi mako topa yu-kinie aku sipe nimbe panjipelie ‚Paa sike nikiru.’ nimbe mi lierimumunge Yesusi olionga popo tondoli yemone olionga nimbe lipe

^{‡ 7:19:} Romo 3:20 kanoko inie yakondo 7:11,18* kanani.

^{§ 7:20:} ya 7:22 mele. * ^{7:21:} nimbe panjipe mi lierimu ungu inie yakondo 5:6 molemo; akumu Konana 110:4 ekendo.

tapondolemomonga Pulu Yemone olio-kinie nimbe panjerimu ungu kondemo[†] olandopa, ‚ou Isirele yemboma-kinie nimbe panjerimu ungumu maniendopa.‡

²³ „Akumunge ungu te pea isipe: „Ou popo tondoringi yema alieli konde molko mindi naa puku, alieli kolkolie altoko mare kolo wangoko moloringi akumunge eno awisili moloringi, ²⁴ nalo Yesusi alieli konde molopa mindi pulimona yu kamu-kumu popo tondoli yemo molemo mele molomba. Yu olionga popo tondoli yemo molemo mele yembo tene ‘Naa tepili. Manie pupili.’ nimbé aulke te molo. Akumunge alieli popo tondoli kongonomo mundupe siye naa kolopa, tepa mindi pumbe, ‚ye tene yu manda alowa naa temba. ²⁵ Akumunge alieli konde molopa mindi pupelie ‘Pulu Yemone eno lipe tapondopili.’ nimbe alieli mawa tepa molemomonga§ yembo marene ningulie ‘Yesusini sike nanga nimbe tenderimu.’ ningu tondolo munduku pilku yunge imbi walsikulie Pulu Yemo molemona nondoko pulimele yembo akume yuni ‘Mindili nolemela aulkena wendo ongo Pulu Yemo-kinie molko kondonge aulkena pang.’ nimbe* alieli aku sipe manda lipe tapondolemo.†

²⁶ Popo tondoli ye awili olandopa‡ aku sili tene olionga nimbe tendelemo mele papu tendepa

† **7:22:** bokumunge alsena anjokondo “22. kontrak”. ‡ **7:22:** Ungu ningu panjeringi unguselonga ungu te inie anjokondo 8:6-13 molemo. § **7:25:** Romo 5:10ekendo, 8:34ekendo.

* **7:25:** bokumunge alsena anjokondo “21. kisim bek”. † **7:25:** inie anjokondo 9:24. ‡ **7:26:** inie yakondo 7:1**.

molemo. Yu Pulu Yemone kanopa 'ye paa kake teli' nimbe kanolemo yemo molopa, ulu te tepa naa kenjipe, ulu keri te walsikele kepe 'Teambo.' konopu naa lepa, yembomane ulu pulu keri teringi kinie 'Na-kinie pea teamili.' nimbe naa terimu, akumunge Pulu Yemo yuyu mulu koleana paa olandopa molemona 'molopili.' nimbe mondorumu. ²⁷ Ou popo tondoringi ye awili olandopamane teringi mele telemo aulke te naa lemo. Enone walemanga taki-teki Pulu Yemo popo toko kongi melema kalko singendo ou 'enonga ulu pulu kerime manie pupili.' ningu melema popo toko kalko sikulie, pe 'yembomanga ulu pulu kerime manie pupili.' ningu melema popo toko kalondoko siringi,§ nalo Yesusini aku sipe naa telemo. Yu yuyu walsikele mindi Pulu Yemo popo topa yunge kangimu sirimu aku sipe 'Yembomanga ulu pulu kerime kamu manie pupili.' nimbe, walsikele mindi Pulu Yemo popo topa kalondopa sirimu.* ²⁸ „Aku nikiru ungumunge ungu te altopo kamu niembo,: Ungu mane te pelemomo pilku tengen panjiku tengendo ye mako toko 'popo tondoli ye awili olandopama molangi.' nilimele ye enge naa pelime,† nalo Mosisini kanu ungu mane sirimumu ou wendo orumu, Pulu Yemone

§ 7:27: LLipai 9:7. * 7:27: Romo 6:10. † 7:28: Pulu Yemo popo tondoringi ye awili olandopa oume koloringi mele inie yakondo 7:23 molopa, ulu pulu kerime teringi mele inie yakondo 7:27 molopa, eno enge te naa perimu mele ya molemo. Nalo olionga Pulu Yemo popo tondoli ye awili olandopamo naa kolopa, ulu pulu keri telu kepe paa naa tepa, enge paa olandopa pelemo yemo molemo.

Malondo “Nu popo tondoli ye awili olandopamo molani.” nimbe “Paa sike nikiru.” nimbe, nimbe panjipe mi lierimu ungu akumu pe wendo orumu. Kanu Malo ulu pulu keri te paa naa tepa Pulu Yemone “Tei.” nirimu ungume paa pali pilipe lipa sumbi sipe terimu ye alowa naa tepa konopu tondolo pupili konde molopa mindi pumbe yemo molemo.

8

8:1-13 Pulu Yemone Unru Konde Te Nimbe Panjipe

¹ Nane ‘Pulu Yemone mako topa,’ Olionga popo tondoli yemo molopili.’ nirimu.’ nikiru akumunge ungu pulumu isipe: Ye nindu kanusili* te olionga popo tondoli ye awili olandopa molemo kanumu† ‘melema pali nokombando, mulu koleana Ye Nomi Kingi Awili Olandopamo kolea nokopa molemo polomonga ki umbukundu pupe molemo.‡ ² Akune molopa yu mulu koleana angilimo ‘sele-ulkemonga,’ suluminia paa kake telimunge§ olionga nimbe Pulu Yemo popo tondopa molemo. ‘Yu aku kongonomo tendepa molemo,’ sele-ulke akumu Pulu Yemo molemo

* **8:1:** inie yakondo 7:23-28 nimbe molemo mele yemo. † **8:1:** 3 bokumunge alsena anjokondo “34. pris- 34.3. hetpris”. ‡ **8:1:** ungu pulu pokore yakondo 1:3,8, Konana 110:1. § **8:2:** ‘Mulu koleana sele-ulke sikemo angilimo.’ nirimu akumu sike ulke te angilimomondo nirimu molo sele-ulkemonga pulumu pilipelie Pulu Yemo molemo mulu koleamo nimbendo ungu iko topa aku sipe nirimunje.

sele-ulke sikemo. Akumu ye tene naa takorumu, Awilimu yuyu takorumu.*

³ „Yu akune telemomonga pulumu isipe:[†] Pulu Yemo popo tondoli ye awili olandopamane „Mosisini sirimu ungu-manemone nirimu mele pilkulie tengendo, Pulu Yemo popo toko we melema kinie kongi mele kalolime kinie mengo ongo siringi, akumunge ye Pulu Yemo popo tondoli ye nomi awili olandopa „pe orumu ye Yesusi, nikiru akumuni Pulu Yemo popo topa „meme peli, melte naa silkenje kapola naa telka akumunge yuni kepe melte popo topa sirimula. ⁴ Nalo ma koleana Pulu Yemo popo tondoli ye[‡] ungu manemone[§] nilimo mele pilkulie Pulu Yemo popo toko kongi melema kalko silimele yema molemelemonga* kanu yemo yu ma koleana molkanje Pulu Yemo popo tondoli ye te naa molka. ⁵ Kanu yemane popo tondoli kongoно telemelie akumu Pulu Yemo molemo mulu koleana telemo kongonoma none tepa, mulu koleamonga minimu mele none teko molemele. Akumunge Pulu Yemo mana molomba seleulkemo Mosisini kokele takomba terimu kinie Pulu Yemone yu mane sipelie nimbendo:

“Nane mulú Sainai ola
Mosisi nu lipu ora sindu aku sipe mele

* **8:2:** Mosisini takorumu sele-ulkemo imulu koleana angilierimu sele-ulkemo mele manda manjipe takorumumunge temanemo Wendo Oringi 24-30, 35-40. † **8:3:** inie yakondo 5:1 mele. ‡ **8:4:** bokumunge alsena anjokondo “34. pris”. § **8:4:** 10 bokumunge alsena anjokondo “26. Lo”. * **8:4:** Akume LLipai ye kanume; inie yakondo 7:13 kanani.

melema pali paa sumbi siku manda manjiku teani.”[†]
 nirimu.⁶ „Aku sike nalo, kanu yemanga Pulu Yemo popo tondoli kongonomo paa maniendopa. Pulu Yemone Yesusindu ‘Tei.’ nimbe sirimu popo tondoli kongonomo paa peanga olandopa. Yunge kongonomo olandopa telemomonga pulumu isipe: Pulu Yemone olio-kinie ungu konde nimbe panjipe mi lierimumu[‡] Yesusi awi-suku-singine angilipe ‘Pulu Yemo-kinie olio-kinie kapola kapola molangi.’ nimbe lipa tapondolemo yemone ‘kamu wendo opili.’ nimbe tenderimu, aku ungu kondemo olandopala. Ungu kondemo ‘olio simbo.’ nimbe panjilimo aku melema olandopa, ungu-oumuni ‘simbo.’ nirimu aku melema maniendopa, akumunge ungu kondemo olandopa.[§] Mi Lierimumunge Yesusi Mulu Koleana Popo Tondoli Ye Awili Olandopamo Molemomonga Ungu Te

8:7-13 Pulu Yemone Unru Konde Nimbe Panjipe Mi Lierimu Ungumu Olandopa, Unru Ou Nimbe Panjipe Mi Lierimu Ungumu Maniendopamonga Unru Te (8:1-13 pali kanani.)

⁷ Pilieme! Pulu Yemone nimbe panjipe mi lierimu ungu oumunge tondolomo pelkanje* Pulu Yemone altopa ungu te naa nimbe panjilke.⁸ „Ungu-oumunge tondolomo pelkanje Pulu Yemone yemboma teringi mele kanopa keri naa

[†] **8:5:** Wendo Oringi 25:40(9); Lipe Mundorumu Yema 7:44
kananila. [‡] **8:6:** bokumunge alsena anjokondo “22. kontrak”.

[§] **8:6:** inie yakondo 7:22. * **8:7:** inie yakondo 7:11 mele.

kanolka., Nalo yembomane teringi mele Pulu Yemone kanopa keri kanopalie nimbendo:
 “Na Awili ,Yawe, ne ,enondo, nimbondo:
 “,Pilieyo!, Nane Isirele yemboma-kinie
 Juda yemboma-kinie[†] ungu konde te
 nimbu panjipu mi lembo walemo wendo ombá.
 9 Iungu konde nikiru akumu
 ou enonga anda-kolepalime kolea Isipi wendo
 lipu
 ulsu membo orundu walemonga kanu
 yemboma-kinie
 nimbu panjipu mi lierindu mele[‡] telu sipe molo.
 Nane eno-kinie ungu nimbu panjipu
 mi lierindu ungumu naa pilieringimunge
 nane ‘Eno molko kenjengi!’ nimbu lipu bulu
 sirindu.
 10 Isirelene kalopa lsimu yemboma-kinie
 kelepo tembo mele pe ungu konde te
 nimbu panjipu mi lembo, akumu isipe:
 ‘Eno teko molonge kinie
 nane eno kanopo peanga kanombo.’ nirindu
 mele
 ‘konopuni pilku kondangi.’ nimbu,

^{† 8:8:} Juda yemboma lupe nimbe Isirele yemboma lupe
 nirimu akumunge pulumu isipe: Eno pali Isirelene kalopa
 lsimu yemboma. Pe kolea Kenane moloringi kinie ou pulu
 pulu ye nomi kingi Sollo-kinie Depisi kinie Sollomon-kinie
 enone kolea pali nokoringi. Nalo pe umbune te wendo orumu
 kinie wikindu peringi yembomane “Olio oliolio nokomolo.”
 niringi, akumunge pe enondo ‘Isirele yemboma’ niringi. De-
 pis i kinie Sollomon-kinie Sollomononga malo-kinie Juda yema
 moloringimunge merekendo yembomando ‘Juda yemboma.’
 niringi. Nalo eno pali Pulu Yemone nokorumu. Ou-Kingime 12
 kanani. ^{‡ 8:9:} LLipai 26:12.

nanga ungu manema
 enonga konopune pepili panjindipu,
 'Nanga ungu manema konopu mondoko 'Pilipu
 teamili.'
 ningu molangi.' nimbu nane kanu ungu
 manema
 boku mele enonga konopune imbi tombo.
 Na mindi eno pilku popo tonge Pulu Yemo
 molombo,
 eno nane nokombo yemboma molonge.
11 Aku walema wendo ombá kinie
 yembo kamako imbi molombama kepe,
 koropa imbi naa molombama kepe, akumene
 pali
 'Na Awilimu.' ningu, kanoko imbi singemonga
 yembomane enonga kandi pulu lemo yemboma
 kepe
 ulke kere-pongolo penge yemboma kepe
 'Awilimu molemo mele piliengi!' naa nimolo.
 Eno pali na pilku pora singemonga
 altoko ningu naa singe.
12 Nane eno kondo kolopo
 enone teko kenjingue ulume mundupu siye kolon-
 dopo
 enonga ulu pulu kerime
 altopo paa naa pilimbo."§ nimbu
 na Pulu Ye Awilimuni nikiru."*
 nirimu.
13 Pulu Yemone pe olio-kinie nimbe panjipe mi
 lierimu ungu akumu "Ungu kondemo" nirimu
 ungu akumuni ou Isirele yemboma-kinie nimbe

§ **8:12:** Romo 11:27. 8:10,12selo molemo mele inie anjokondo
 10:16,17selo molemola. * **8:12:** Jeremaya 31:31-34.

panjipe mi lierimu ungu ou akumu yuni ‘Kamu nondopa manie pumbe tekemo.’ nimbe nirimu. Pe kinié olio pilimolo, mele ou te kamu nondopa manie pumbe tekemo mele, akumu sike nondopa kamu pora nimbé.†

9

*9:1-28 UNgu Oumu Perimu Kinie Popo Tondoli
Ye Awili Olandopamane Mememane Teringi Mele
Kinie UNGU Kondemo Pelemo Kinie Kirasini Yunge
Mememone Telemo Mele Kinie Akuselonga UNGU
Te*

*9:1-10 Ou Mana Pulu Yemo Popo Tondoli
Ye Awili Olandopamane Sele-Ulkena Kongi
Melemanga Memema Mengo Puku Pulu Yemo
Siringimunge UNGU Te*

¹ ‘Kirasinge kongonomo kinie ungu kondemo kinie olandopa, popo tondoli ye oumenga kongonomo kinie ungu oumu kinie maniedopa.’ nindu* kanumunge kinié ungu mare

† **8:13:** Yemone ipep mo topa sirimu kinie pe ponie kise molo pakera mele mindi ombo purumu kinie Juda yemboma nokorumu Romo gapomanomone Juda yemboma-kinie mumindili kolopalie kolea awili Jerusalleme kinie akune sukundu angilierimu Pulu Yemo popo toko kongi kera melema kaloringi ulke tembelemo kinie kamu toko tepe mundoringi. Akumunge pe yandopa kinié kepe Isirele yembomane altoko Pulu Yemo popo tongendo melema naa kaloringi, naa kalemele. Enone ou Pulu Yemo popo toringi mele aulkemo kamu manie purumu nalo eno awisilini ‘Yesusi yu sike Pulu Yemonga Malo, yu sike olionga nimbe kolondoru’ ningu naa pilimelela.

* **9:1:** inie yakondo 8:6.

pea niembo.¹ Ou ‚Pulu Yemone Isirele yemboma kinie, nimbe panjipe mi lierimu ungu-muni[†] Pulu Yemo popo toko kapi ninge mele nirimu ungu manema perimu, kanu ungu oumunge Pulu Yemo popo toringi ulke te mana angilierimula.[‡] ² Aku ulkemo sele-ulke te takoringi, akune sukundu suluminia talo lierimu. Takokolie, yunge suluminia kiyekondo lierimune tepe-llame yepoko pakera norumu mélemo kinie pillawa kaloli ‘Pulu Yemonga’ ningu noseringi polomo kinie noseringi, aku suluminiamo imbi leko ‘Suluminia Kake Telimu’ niringi.[§] ³ Anjokondo múlu awili sulu tene pipi sirimu akune anjokondo Suluminia Paa Kake Telimu lierimu.* ⁴ Pulu Yemo popo tongendo mele mune tolime kaloringi polo kou gollo kandoringimu kinie[†] kete kou gollo kandoringimu kinie[‡] aku meleselo aku koleamonga meleselo[§] lierimu. Aku ketena sukundu langi mena* perimu mingi te kinie, Erononga apulu mingi ambolorumu kiri-kiri terimu apulumu

^{† 9:1:} bokumunge alsena anjokondo “22. kontrak”. ^{‡ 9:1:} Ya 9:1-5 nimbe molemo mele Wendo Oringi 25-30, 45-50. ^{§ 9:2:} LLipai 24:5-6. ^{*} 9:3: Wendo Oringi 26:31-33. ^{† 9:4:} Wendo Oringi 30:1-10. ^{‡ 9:4:} Wendo Oringi 25:10-22. ^{§ 9:4:} Kanu meleselo ‘kanu suluminiana sukundu lierimu.’ nimbe naa nirimu. ‘Kanu suluminiamonga meleselo.’ nimbe nirimu. Mune tolime kaloringi polomondo WendoOringi 30:6 nimbe molemo mele sike nalo Ou-Kingime 6:22, Ou-Kingi Talo Sipemo 6:49 kananila. ^{*} 9:4: Aku mele yepoko ketena sukundu perimumenga ungu mare isipe: Menamondo ungu te Wendo Oringi 16:31-34 molopa, Erononga apulu mingimundu ungu te Kambu 17 molopa, kou tapaselondo ungu te Wendo Oringi 32:15-16.

kinie, Pulu Yemone Isirele yemboma kinie mi lierimu ungume kou-tapa talonga imbi topa mendorumu kouselo kinie, akume perimu.⁵ Aku ketemonga pipine ola mele talo mulu koleana angello none teliselo Pulu Yemonga tondolomo molorumune lierimuselonga kongomane pipimu kunungu mele pakondorumu.[†] Aku pipimu 'Pulu Yemone yemboma kondo kolopa enonga ulu pulu kerime mundupe siye kolondorumu pipimu' niringi.[‡] Nalo kinié ena te naa pelemomonga aku melemanga ungu awisili manda naa nimbo.

⁶ Aku siku sele ulkemo kinie akune sukundu suluminiaselo kinie, teko mimi teko melema teko mimi teko akune sukundu nosiku pora siringi kinie popo tondoli yema§ pulu polko suluminia kiyekondo lierimune alieli sukundu puku Pulu Yemo popo tondoli kongonomo te-pou-pou teringi. ⁷ Nalo popo tondoli ye awili olan-dopamo* mindi anjokondo suluminia lierimune sukundu purumu. Taki teki naa purumula. Ponie tengatenga walsikele mindi purumu. We naa lapurumu. Kongi mele te topalie meme mare memba sukundu pupelie yuni ulu pulu keri naa pilipe walu terimume kinie yembomane ulu pulu keri naa pilku walu teringime kinie konopuni pilipe aku mememo Pulu Yemo popo topa sirimu.[†] ⁸ 'Popo tondoli ye awili olan-

[†] 9:5: Kanu meleselo sike angello selo molo. Angelloma kongo naa angilimonje. Imeleselonga ungu te Isikiele 1:5-14. [‡] 9:5:

LLipai 16:14-16. § 9:6: bokumunge alsena anjokondo "34. pris". * 9:7: bokumunge alsena anjokondo "34. pris- 34.3. hetpris". † 9:7: LLipai 16:3,11,14,15,34.

dopamo yu manjipe Suluminia Paa Kake Teline sukundu pupili.' nimbe ungu mane te perimu aku ulumuni olio lipe ora silimo mele Mini Kake Telimuni nimbe silimo. Akumu isipe: Ou Pulu Yemo popo toringi sele-ulkemo we angiliepili olio Pulu Yemo molemona manda pumolo aulke te naa lierimu mele Mini Kake Telimuni nimbe silimo.⁹ Kanu sele-ulkena ulu teringimene olio kinié molemoloma ungu te lipe ora silimo. Aku ulumuni olio lipe ora silimo mele isipe: Ou alieli Pulu Yemo popo toko we melema siku, kongi melema kalko siringi akumene Pulu Yemo aku siku popo toringi yembomanga konopune ulu pulu keri perimume kamu kulu naa tondorumu, we pilku mindi moloringi.¹⁰ Ou Pulu Yemo popo toringi ungu manemane langi nongo, no nongo, kimbu ki kangime kulumiye tonge aku ulume mindi mane sirimu. Pulu Yemo yu 'enone sumbi siku popo tonge kinie eno yembo konopu sumbi nilime nimbe kanomba ulu kondema wendo ombámonga iungu mane yembomanga kangikundu tengen mele sirimu ungu manema isili-ou teko molangi.' nirimu. 'Aku ulu ou teringime kapola naa terimu mele aku sipe olio kinié lipe ora silimo.,'

9:11-22 (9:11-14) Kirasini Yunge Mememo Ondo Lendepa Yuyu Popo Topa Pulu Yemo Sirimu, (9:15-22) Aku Mememone Pulu Yemone Nimbe Panjipe Mi Lierimu Unzu Kondemo 'Kamu Tondolo Pupili.' Nirimu Unzu Te (9:1-28 pali.)

¹¹ 'Ou aku sipe, nalo kinié Kirasi yu Pulu Yemo popo tondoli ye awili olandopamo molemo, Pulu Yemone 'mele peangama simbo.' nirimu

melema yuni silimo. Ou Isirele yembomanga popo tondoli ye awili olandopamane[‡] kongi kera melema kalko Pulu Yemonga kumbikerena puku popo toringi sele ulke akumu maniendopa; akune teringi ulume maniendopala. Pe Kirasi yu Pulu Yemo mulu koleana molorumu koleana pupe popo to-porumu aku koleamo olandopa peangamo; aku mulu koleana angilimo sele ulkemonga[§] suku Kirasi yu purumu aku sele ulkemo mana yembomane kini naa teringi, akumu mana lemo melemanga melte molo. ¹² Yu Pulu Yemo mulu koleana molorumu Suluminia Paa Kake Teline kamu walsikele sukundu purumu. Nalo akune pumbendo ou mana sele ulkemonga suku pungendo teringi mele yu naa terimu. Enone kongi meme pokore kinie kongi kao walo pokore kinie toko memema mingi tengah kolko akumu Pulu Yemonga kumbikerena mengo puringi mele aku sipe naa terimu, molo. Yunge mememo mindi yuyu meli pupe walsikele mindi Pulu Yemo popo topa sirimu.* Aku terimumunge ‘olio ulu pulu kerimene ka sipe nokolemo mele naa tepili’ nimbe yunge mememone mindili nolemela aulkena wendo lipe Pulu Yemo kinie kamu tapu topo kapola molomolo aulke pumolomo akisinderimu.[†] ¹³ Pulu Yemone yembo kanopa ‘kangimenga kalaro molopili

[‡] **9:11:** Ya ‘melema’ nikimu inie maniekondo 9:12 nimbe para sikimu. [§] **9:11:** Mulu koleamo kinie akune angilimo sele ulkemo kinie telumu. Sike lupe lupe molo. Akumunge ungu te

Lipe Ora Sirimu 21:22 molemola. * **9:12:** inie yakondo 9:7**.

[†] **9:12:** 15 bokumunge alsena anjokondo “21. kisim bek”.

molemele' nimbe kanolemo yemboma 'yuni kanopa 'kake tepili molonge' nimbe kanopili.' ningulie niringimuni, ou kongi memema kinie kao peleama kinie toko memema kolko, kongi kao ambou kondoli, walo ou naa lieli te toko 'tepene nomba pora sipili.' ningu kaloringi kinie norumu kekumu liku, memena sukundu ondoko munduku nosikulie, kanu yembomanga kangimenga tanda sinderengi kinie kanu yemboma altopa kanorumu kinie kangikundu yembo kake telime nimbe kanorumu kulu ,Pulu Yemo kinie altoko kapola moloringi.^{‡ 14},Pulu Yemone ungu nimbe panjipe mi lierimu ungu oumunge ulume tengendo, aku kongimenga mememane yemboma aku sipe lipa tapondoramu liemo pe Kirasinge mememone kinié paa olandopa manda lipa tapondolemo. Yu ulu pulu keri te paa naa pepili alieli molopa mindi puli Mini Kake Telimunge tondolomo yu-kinie molopili, yunge kangimu Pulu Yemo popo topa simbendo yu kolorumu. Aku yemonga mememone olionga kangikundu mindi kulumiyé naa tondolemo. 'Yuni olio ulu pulu keri telemolomonga kolea kerine pupu molopo kenjipu mindi pulimela ulu pulu keri konopuni pilimoloma§ kulu tondolemomonga Pulu Yemone olio kanopa keri

^{‡ 9:13:} Kongi melemanga mememane teringi ungu awisili mele bokune toringi molemo. Kongi kao ambou kondolimunge ungu manemo telune mindi molemo, akumu Kambu 19:2-6,9,11,14,17-18 kanani. Yembo-ono te amboloringi molo Pulu Yemone yemboma kanopa 'kangine kalaro molopili molemele.' nimbe kanorumu ulu te lupe teringi yemboma-kinie aku teringi.

§ 9:14: inie yakondo 9:9.

kanomba ulu te konopune naa pelemo.' nimbu pilimolo. Olio 'Konde Mololi Pulu Yemonga ungume pilku liku yu kanopa peanga kanolemo ulume teangi.' nimbe aku terimu.

¹⁵ „Akumunge ungu te pea isipe: Kirasini olionga ulu pulu kerimenga kolo wangopa mongo lsimu-ne olio pipili naa kolopo Pulu Yemonga kongonomo manda temolo, akumunge yunge mememo ondo lendepa kolorumu aku ulumuni Pulu Yemone ungu nimbe panjipe mi lierimu ungu kondemo Yesusini 'Kamu wendo ombo liepili.' nirimu. Yembomanga nimbe kolondorumu ulumuni ulu talo terimu. „Te isipe:„ Pulu Yemone nimbe panjipe mi lierimu ungu oumu sungu siku yunge ungu manema liku su siku ulu pulu keri teringime Yesusini 'Manie pupili. Pulu Yemo akume siye kolopa, akumenga eno mongo naa sipili. Aku teringimenga eno mini pali molko kenjiku mindi punge aulkena wendo wang.' nimbe enonga nimbe kolo wangopa mindili nomba kolopa yunge mememone enonga pundu tondorumu. „Te isipe:„ Yunge mememo ondo lendepa kolorumu-munge ungu oumuni nokorumu yemboma Pulu Yemo pilku moloringimenga konopume yunge mememone kamu kulumiye tondopalie Yesusini yembomanga nimbe tenderimumuni olione ulu pulu keri telemoloma ombo manie pulimo, akume Pulu Yemone altopa naa pilipe molemona Pulu Yemo yuni mako topa "Waa." nilimo mele pilkulie olemele yemboma Pulu Yemo yuni molko kondoko mindi puli ulu pulumu kinie mele peangama kinie "Nanga pulu lemba yem-

boma simbo.” nimbe, nimbe panjerimu akume simbe linge.*

¹⁶ „Kirasi kolorumumunge pulumu niembo: „Ye tene ‘pe walse na kolombo kinie nanga mele nosilioma nanga ambolangomane liengi!’ nimbe pepá topa nimbe panjilimo. Nalo ambolan-gomane kanu melema we manda naa limele. Pe lapa kolemo kinie yembomane kanokolie ‘Kapola. Kinié lapane ‘Moke teko liengi!’ nimbe panjerimu mele kamu liengi!’ nilimele.[†] ¹⁷ Ye tene ungu nimbe panjilimo yemo we molemo kinie yunge ungu nimbe panjilimomo uluri manda naa telemo. Yemo kolemo kinie mindi ungu nimbe panjilimo mele sike aku siku manda melema limele. ¹⁸ Ulu pulu akumu pilku teringi aku sipe, ou Pulu Yemone ungu nimbe panjipe mi lierimu mele ‘Wendo opili.’ ningу ‘Melte kolopili.’ ningу kongi mele te toko‡ mememo ondo lieringi. ‘Melte naa kolkanje Pulu Yemone ou nimbe panjerimu mele wendo naa olka.」

¹⁹ „I siku mele teringi: „Mosisini ou ‘yemboma piliengi!’ nimbe Pulu Yemonga ungu manema§ pali nimbe sipelie kongi kao walo mare kinie kongi meme mare kinie topa memema mingine kolopa, no kinie topele mapele topalie, unjo kanga isopo kola mare lipe sipisipi indi kondoli marene ka topalie, memena sukundu mundupelie Pulu Yemone sirimu ungu manema

* **9:15:** ungu pulu te Ou-Pita 1:4*. † **9:16:** Aku teringimu lapane kande-ungu nirimu mele pilkulie teringi nalo lapane we molopalie nimbe panjipe pep torumu. ‡ **9:18:** Kongi ‘kolopili.’ ningу yunge nomi kari lieringi. § **9:19:** bokumunge alsena anjokondo “26. Lo”.

molorumu bokune kinie yembomanga kagine kinie tanda sipe kandondorumu.* ²⁰ Tanda sipe kandondopa molopalie nimbendo:

“I mememo Pulu Yemone eno-kinie ungu nimbe panjipe mi lierimu ungumu ‘Pilku teko molangi.’ nikimumu ‘eno-kinie wendo omba tondolo pupili.’ nilimo mememo.”

nirimu.[†] ‘Melte kolopili.’ nimbe naa tolkanje Pulu Yemone nimbe panjerimu ungumu kamu wendo naa omba tondolo naa pulke.[‡] ²¹ Aku sipe mele Pulu Yemo popo toko kaloringi sele-ulkemo kinie sele-ulkena sukundu Pulu Yemo popo tongendo noseringi melema kinie pali ‘Pulu Yemonga mele kake telime liepili.’ nimbe Mosisini kongi mele topa meme mingi tengah ondo lepa, mememo tanda sipe kandorumula.[§] ²² Pulu Yemonga ungu mane te nimbe perimu mele pilipelie Mosisini aku terimu. Kanu ungu manemo nimbe molorumu mele isipe mele: ‘Mele awisili ‘Pulu Yemone kanopa ‘mele kake telime’ nimbe kanopili.’ nimbe mememanedi manda tendemba. ‘Kongi tengah mememo omba wendo pupili.’ ning ‘Yu kolopili.’ ning yunge nomi karu naa lenge kinie Pulu Yemone meme te omba naa pumbe kanopalie meltenga kalaro molo yembo tengah ulu pulu kerime “Manie

* ^{9:19:} Wendo Oringi 24:5,6-8. † ^{9:20:} Wendo Oringi 24:8 molemo (24:3-8 pali papu kanani). Akumunge ungu pulu tondolo te Mateyu 26:28 Mememonga ungu pulumu tondolo te LLipai 17:11. ‡ ^{9:20:} inie yakondo 9:16-18. § ^{9:21:} LLipai 8:10,19,30.

pupili. Altopo naa kanombo.” manda naa nimbé.’ ungu mane te aku sipe nimbe pelemo.*

9:23-28 ‘Yembomanga Ulu Pulu Kerime Pulu Yemone Mundupe Siye Kolondopili.’ Nimbe Kirasi Yu Yuyu Pulu Yemo Popo Topa Sirimu Ungu Te (9:1-28 pali kanani.)

²³ Pulu Yemone “Melemanga kalaroma mememané topa manie mundundopili.” nimbe ungu mane akumu sirimumunge mulu koleana lierimu melema kepe mana manda manjiku tengendo Pulu Yemone nimbe sirimu mele pilkulie teringi kanu mele none teli mana lierimume ‘Kake tepili.’ ningu kongimenga mememane aku ulume teringi. Nalo mulu koleana lemo melema, sike melema lemo, aku melema ‘Kake tepili.’ ningu kongimenga memema ondo lemela kinie manda kake naa tendelka. „Kirasi yunge mememo ondo lepalie kolorumu aku, meme peanga paa olandopamone mindi manda kake tenderimu. ²⁴ Kirasi yu „kolopa lomboropa ola molopalie, ya mana Pulu Yemonga suluminia none teli teringi lierimu suluminia akune sukundu naa purumu. Yu ‘Paa sike suluminia-monga pambo.’ nimbe sumbi sipe mulu koleana mindi purumu, we tenga lupe molo. Akune ‘olio lipu tapondambo.’ nimbe Pulu Yemonga kumbikerena pupe molemo.†

* **9:22:** Meme kagine pelemomonga melema kinie yemboma kinie konde molemelemonga pilipelie ‘Melte olionga kolo wangopa kolondopili.’ nimbendo “Aku melemonga mememo ondo liepili.” nirimu. LLipai 17:11 kana. OuPuluPulu 9:4 ungu te molemola. † **9:24:** inie yakondo 7:24-25, Romo 8:34.

25 ‡ Ya mana yembomanga nimbe Pulu Yemo popo tondoli ye awili olandopamo Pulu Yemo molemo Suluminia Paa Kake Teline poniemanga pali walse walse nimbe mele lupemanga memema memba suku pupe ‘Pulu Yemone yembomanga ulu pulu kerime we siye kolopili.’ nimbe Pulu Yemo sirimu. Nalo ‚ya mana Pulu Yemo popo tondoli ye awili olandopamone, yembomanga nimbe aku sipe taki-teki Suluminia Paa Kake Telimunge sukundu meme te lupe memba purumu mele Yesusi Kirasini aku sipe ‚Pulu Yemo molemo’ mulu koleana taki-teki pupe yunge mememo popo topa naa sirimu. **26** Mana popo tondoli ye awili olandopamone terimu mele Kirasini aku telkanje ‚taki-teki mindili nambo.’ nimbe, Pulu Yemone ou-pulu-pulu ma terimu kinie yuni pulu polopa mindili nomba pe yandopa yandopa mindili nomba mololipe pulke. Nalo aku naa terimu. Ma kolea nondopa pora nimbé wale akumunge ‘Pulu Yemone yembomanga ulu pulu kerime we siye kolopa kamu naa pilipe molopili.’ nimbe mana omба, walsikele mindi yunge mememo olionga nimbe ondo lendepa Pulu Yemo popo topa sirimu. §

27-28 Yemboma pali ya mana walsikele mindi kolkolie pe kote tendepa pilimbe koleana punge ulu pulumu pelemo. Aku ulu pulumu paa sike pelemo mele ulu pulu te lupe paa pelemola. Akumu isipe: Kirasini walsikele mindi ‘Yembo awisilinge ulu pulu kerime omба manie pupili.’ nimbe yu yuyu ‘Walsikele tangi.’ nirimu.

‡ **9:25:** Ouaku teringi mele LLipai 16. § **9:26:** LipeOraSirimu 1:15.

Pe wale talo sipe kelepa ombá nalo ‘Yembo-manga ulu pulu kerime nane lipu membo altopo kolondambo.’ nimbe naa ombá. “Yu ombá.” ningu nokoko molemele yemboma ‘Ulu pulu keri pelemo koleamo paa kamu munduku siye kolko kolea paa peangana puku molko kondoko mindi pangí.’ nimbe* eno limbendo ombá. Ulu pulumu aku sipe pelemo. Yemboma kinié kolkolie pe kote tendemba koleana punge akumu paa sike mele, aku sipe Kirasi ou olionga nimbe tenderimu pe om̄ba temba mele akumu paa sikela.

10

10:1-18 Kirasini Olionga Nimbe Kamu Popo Tondombando

¹ „Kirasi olionga nimbe kolondorumumunge ungu te altopo niembo., Nomune kinie kariyápana kinie kanopolie nilimolomone, mele sikema naa kanopo melemanga minime mindi angilimo kanolemolo. Melemanga minime kinie melemanga pikisa doro telemelema kinie akumene sike melema molemo mele we lipe ora silimo, yu yuyu mele sike te molo. Aku sipe Mosisini yembomane Pulu Yemo popo tonge mele ungu mane sirimume* pe ulu peanga te wendo ombámonga minimu mele mindi.[†] Aku ungu manema pilku teringi ulume paa sike melema mele molo. Akumunge ‘Pulu Yemo popo tamili.’ ningulie aku ungu manema pilkulie

* **9:27-28:** bokumunge alsena anjokondo “21. kisim bek”.

* **10:1:** bokumunge alsena anjokondo “26. Lo”. † **10:1:** inie yakondo 9:11,23, Kollosi 2:17.

kongi melema kalko Pulu Yemo siringimene yembomanga ulu pulu kerime kamu kulumiye naa tondopa, Pulu Yemone eno kamu kanopa ‘konopu peanga kake tepili molemele.’ nimbe kanomba uluri naa tepa, ‘Enone “Pulu Yemokinie tepo kenjerimulu.” ningu konopuni naa pilku molangi.’ nimbe uluri naa terimumunge[‡] alieli poniemanga pali eno Pulu Yemo popo tongendo ou-pulu-pulu teringi mele telu siku mindi tengendo kongi melema kalo-pou-pou teringi.

² Aku siku teringi ulumene enonga konopume kamu-kumu kulumiye tondolkanje altoko kongi melema kalemelaye? Kamu-kumu kuluiyi tolkanje walsikele Pulu Yemo popo toko kalko sikulie, enonga ulu pulu kerime manie pulke, kanu kinie ‘Konopukundu umbune te naa pepa, ulu pulu kerime we naa pelemomonga mongo naa limolo.’ ningu pilkulie altoko kongi mele mare naa kalko aku ulume munduku siye kolemela. ³⁻⁴ Nalo kongi kao peleama kinie kongi memema kinie toko kaloringimenga mememanne enonga ulu pulu kerime kamu kulumiye manda naa tondorumumunge alieli ipulueli tangoli poniemanga pali Pulu Yemo altoko kongi melema kaloliku pukulie Pulu Yemonga ungu manema pulue toringimunge enonga konopune ulu pulu kerime we pepa mindi purumu mele kelko pilieringi.

⁵ „Pe kongi melema toko Pulu Yemo popo toko kaloringimenga mememanne yembomanga ulu pulu kerime konopune periume manda kamu

[‡] **10:1:** inie yakondo 7:11,19.

kulumiyé naa tondorumu, kulu pilipelie Kirasi
ma koleana ombá tepalie nirimumuni, „Pulu
Yemondo, nimbendo:

“Kongi mele toko nu kalko siringime kinie,
mele nu we siringi melema kinie,
konopu naa mondokolie nuni na

“Yembomanga ningú ma koleana kolondani pu.”
ningú umbu kangi te teko noserinumu sakinu.

⁶ ‘Pulu Yemo kapi niemili.’ ningú

‘Tepene nomba pora sipili.’ ningú

kaloringi kongi melema kinie,§

‘Ulu pulu keri telemolomanga kalopo sikimulu.’
ningú kaloringi kongi melema kinie* akume
nu kanoko keri kanorunu.

⁷ Aku kongi mele kaloringime

konopu naa mondorunumunge nane nimbondo:
“Pulu Yemo, na ya molio kanoyo.

Nuni nando “Teani pu.” nirinu mele

‘Teambo.’ nimbu „nanga kangimu yembomanga
nimbu

nu popo topo simbo, ombó tekero.

Nane aku sipu tembo mele

ou bokune toringi molemo kanumu.” nirindu.”†
nirimu.

⁸ „Sike Pulu Yemone yuyu yembomando
“Teaa.” nimbe ungu mane sirimu mele pilkulie
tengendo kongi melema kalko yu siringi nalo,
Kirasi nirimu mele nikiru aku ungumunge ou
Kirasi nimbendo:

“Kongi mele toko nu kalko siringime kinie,
mele nu we siringi melema kinie,

§ 10:6: Aku teringi ungu manemo LLipai 1. * 10:6: 8 Aku
teringi ungu manemo LLipai 4. † 10:7: Konana 40:6-8.

'Tepene nomba pora sipili.' ningu kaloringi kongi melema kinie, 'Ulu pulu keri konopune pelemomanga kalopo sikimulu.' ningu kaloringi kongi melema kinie, akume kanokolie nu konopu naa siku kanoko keri kanorunula." nirimu.⁹ „Kongi mele kaloringimunge aku sipe nimbeline, pe nimbendo:
 "Na ya molio kanoyo. Nuni nando "Teani pu." nirinu mele 'Teambo.' nimbu ombó tekero." nirimu. 'Pulu Yemo olio kanopa peanga kanopili.' ningu yu ou popo tongendo kongi melema kaloringi ulu pulumu „Pulu Yemone, topa manie mundupe, kinié yu molemona nondopo kapola pumolo aulkemonga ulu puluconde pe nirimumu 'Kamu wendo ombo tondolo mundupe pepili.' nimbe yuni Yesusi Kirasindu "Tei." nirimu mele pilipelie ombarerimu.[‡] ¹⁰ Pulu Yemone yundu "Tei." nirimu ulumu pilipe lipelie „Yesusi Kirasini, 'Teambo.' nimbe ombo yunge kangimu walsikele mindiyuyu kamu Pulu Yemo popo topa sirimumunge „Pulu Yemone kanopa peanga kanopalie, olianga ulu pulu kerime mundupe siye kolondopa 'olio yunge yembo kake telime molangi.' nirimu.

¹¹ „Akumunge ungu te pea isipe:» Walemanga pali Pulu Yemo popo tondoli yema§ ola angilku popo tondoli kongono te-pou-pou telemele. Paa alieli ipulueli tangoli ola angilku ulu pulu kerime paa manda naa kulu tondolemo kongi melema

‡ **10:9:** ungu pulu te inie yakondo 9:11-14. § **10:11:** bokumunge alsena anjokondo "34. pris".

popo toko kalondoko silimele. ¹² Nalo pe orumu Pulu Yemo popo tondoli ye kanumuni yembomanga pali alieli telemele tengé ulu pulu kerime paa kamu manda kulu tondomba ulu te tendembando yuni kamu walsikele mindi yunge toringi kangimu Pulu Yemo popo topa sirimu kinie ‚kongi melema toko kalko Pulu Yemo siringi ulu pulumu kamu manie purumu. Yu aku tepalie imbi ola molopili Pulu Yemo kinie melema nokombando, Pulu Yemonga ki umbukundu* pupe molorumu.† Mana Pulu Yemo popo tondoringi yemanga kongonomo pora naa nirimumunge alieli ola angilku popo toko mindi angilieringi nalo Kirasini walsikele mindi Pulu Yemo popo torumu kinie kapola terimu kulu we molorumu.‡ ¹³ Akune molorumu mele kinié yandopa Pulu Yemone Yesusi yunge opa puluema kamu topa manie mundumbe walemo wendo ombámonga we nokopa molemo.‡ ¹⁴ Yuni ‚Yembomanga ulu pulu keri telemele konopune we pelemoma kamu manie pupili.’ nimbe yembomanga nimbe yuyu yunge meme walsikele ondo lendepa kolorumu aku ulumuni yembo konopune kake temba telemo yemboma Pulu Yemo kamu-kumu kanopa peanga kanomba ulumu

* **10:12:** ungu pulu te inie yakondo 1:3*. † **10:12:** Ou Pulu Yemo popo tondoringi LLipai yemanga kongonomo naa pora nimbe alieli we perimu-ne manie naa molko alieli ola angilku aku kongono te-pou-pou teringi. Nalo Yesusi walsikele mindi yu yuyu Pulu Yemo popo topa sipelie yu we molorumu mele molemo. ‡ **10:13:** inie yakondo 1:13. Konana 110:1, LLuku 20:42-43, LipeMundorumu Yema 2:34-35 kananila.

tenderimumunge§ altopa „Pulu Yemo pe melte popo topa naa kalombamonga ou molorumu mele kinié we molemo.”

¹⁵ Yuni olionga nimbe tenderimumunge olio konopu kake tepili molomolo aku ulumundu Mini Kake Telimuni ungu talo nilimo. Ou Mini Kake Telimuni nimbendo:

¹⁶ “Na Awilimuni nimbendo:
“I sirelene kalopa lsimu yemboma kinie
kelepo tembo mele pe ungu konde
nimbu panjipu mi lembo akumu isipe:*

‘Nanga ungu manema „konopu mondoko
“Pilipu teamili.’ ningu molangi.’ nimbu,
enonga konopune pepili panjindipu,
‘Eno teko molonge kinie
nane eno kanopo peanga kanombo nirindu mele
konopuni pilku kondangi.’ nimbu,
nane kanu ungu manema boku mele
enonga konopune imbi tombo.” nirimu.”†
yuni nilimo. ¹⁷ Aku nimbeline ungu te pea
nimbe:
“ ‘Enonga ulu pulu kerime kinie
‘Pulu Yemonga ungu manema naa pilipu temolo.’

ningu pulue tolemele ulume kinie
na altopo naa pilimbo.” nirimu.’‡
nilimo. ¹⁸ Akumunge Kirasini olionga nimbe
tenderimumunge Awilimuni olionga ulu pulu
kerime ‘Manie pupili.’ nimbe siye kolorumu

§ **10:14:** inie yakondo 2:11, 7:11,19, 10:1. * **10:16:** bokumunge alsena anjokondo “22. kontrak”. † **10:16:** inie yakondo 8:10 ekendo mele nalo laye-kolte siki sirimu. Akumu Jeremaya 31:33 mele. ‡ **10:17:** inie yakondo 8:12 mele nalo ya ponjipe torumu. Akumu Jeremaya 31:34 mele.

kulu kinié olione ‘Olionga ulu pulu kerime manie pupili.’ nimbu altopo kongi melema topo kalopo yu popo topo simolo aulke te naa lemo. Walsikele Mindi Yu Yuyu Pulu Yemo Sirimu Kinie KongiMelema Kalko Siringi Ulume Kamu Manie Purumu. (10:1-10) Ou Kalko Siringi Melemane Ulu Pulu Kerime Manda Kulu Naa Tondorumu; (10:11-18) Kirasini Pulu Yemo Popo Topa Sirimu Melemone Mindi Ulu Pulu Kerime Paa Manda Kulu Tondolemo, Akumunge Ungu Te

*10:19-13:25 ‘SIKE.’ NINGU TONDOLO
MUNDUKU PILKULIE, KIRASINGE IPURU
YEMBOMA TONDOLO MUNDUKU MOLONGE
MELE UNGU MARES*

*10:19-39 Kirasinge Ulume Telemolo Mele Mindi
Tepo Molopolie Mundupu Siye Naa Kolamolo
Ungu Te*

*10:19-25 “Sike.’ Nimbu Tondolo Mundupu
Pilipulie ‘Pulu Yemo Molemo Suluminiana
Sukundu Pupu Yu Molemona Nondopo Pamolo.’
Nirimu Ungu Te*

¹⁹⁻²¹ Angokeme, ‘olio Pulu Yemo paa sike molemo kolea paa kake telimunge suku pipili naa kolopo manda sumbi sipu pupu yunge kumbikerena molomolo.’ ningu tondolo munduku pilimelemonga pulu pokore isipe:
‘Te:’* ‘Yesusini olionga nimbe yunge meme ondo

§ 10:18: I pep topa sirimu yemone olio molemolo mele kinie pe molomolo mele ungu mare ou 1:1-10:18 we nimbe sirimu. Nalo kinié mane sipelie “Isiku isiku teaa.” nirimu.

* **10:19-21:** Ya wale mare ‘Te:’ nimbe molemo ungume ungu konde molo. Yakondo kolomongo awili 7-10 nimbe sirimu ulumenga ya nirimu.

lenderimu mememone olionga ulu pulu kerime kamu omba wendo pulimomonga kinié yunge mememone olio Pulu Yemonga kumbikerena manda pumolo.' nimbu pilimolo.

„Te: „Pulu Yemonga mana Suluminia Paa Kake Telimunge suku ‘We yemboma naa pang.’ ningou kerepulune mulumbale awili tondolo tene pipi siringi.[†] Nalo pe Yesusi yembomanga nimbe kolondorumu kinie kanu mulumbalemo olakondo maniendo sipe, olá topa anjo yando purumu. Yesusi toringi kinie yunge kangimu suku nirimu akumu[‡] Pulu Yemo yu paa sike molemona olio ‘we yemboma pali’ kinié manda pumolo aulke kondemo.[§] Yunge mana kangimuni tenderimumuni konopuconde pepili ulu peangama tepo molopo kondopo pumolo aulke kondemo lipe nosinderimumunge kepe, Pulu Yemonga kumbikerena kinié manda pumolo.’ nimbu pilimolola.

„Te: „Kinié olionga Pulu Yemo popo tondoli ye awili paa olandopamone* Pulu Yemonga yemboma nokolemomonga kepe Pulu Yemonga kumbikerena kinié pipili naa kolopo manda pumolo.’ nimbu pilimolola.

Akumunge, ²² Pulu Yemo molemona non-

[†] **10:19-21:** inie yakondo 9:3. [‡] **10:19-21:** Múlumbalemo ol torumu temanemo Mateyu 27:51, Mako 15:37-38. Pulu Yemo molemona pumolo kerepulumu Yesusi (Jono 10:9). Giriki ungue ‘múlumu-kinie Yesusinge kangimu-kinie telu sipemo’ nimbe nikimu. ‘Múlumu ol torumu’ nikimu akumu Yesusi yunge kangimu ol mele torumula nirimu. [§] **10:19-21:** Jono 14:6.

* **10:19-21:** bokumunge alsena anjokondo “34. pris- 34.3. hetpris”.

dopo pamolo. ‘Pulu Yemo molemona non-dopo pamolo.’ nimbulie nimolomone, Kirasini yunge mememo olionga konopune kandondoru-mumuni olio ulu pulu keri te konopune naa pepa konopu peanga tepa pepili molopo, ‘ou popo tondoringi yemane no paa kake teli te lekolie kangi peanga tepa angiliepili Pulu Yemonga ulkena sukundu puringi mele,[†] olio aku sipu ulu peangama mindi tepo molopo kondopo, kolo toli ungu te konopune naa pepili ‘Yuni kanopa peanga kanolemo ulume mindi teamolo.’ nimbu, ‘Yuni “Tembo.” nilimo mele paa sike temba.’ nimbu tondolo mundupu pilipulie[‡] ‘Pulu Yemone “Tembo.” nilimo mele sike temba molo naa tembanje.’ nimbu konopu talo tepo kimbu naa sipu, olio Pulu Yemo molemona pipili naa kolopo nondopo pupu molamili.

²³ “Eno-kinie tembo.” nimbe panjerimu yemone kolo naa topa “Tembo.” nilimo mele sike telemo kene eno ‘Yu ‘olio-kinie tepo kondombo.’ nimbe panjerimu mele sike temba.’ ningou ou tondolo munduku pilieringi mele siye naakolko, ambolko kondoko naa likulie ‘yu paa sike ombo temba.’ ningu konopu siku nokoko molangi.

²⁴ ‘Anjo yando konopu mondoko liku tapon-daa.’ ninge aulke te koroko pilku molaa. ²⁵⁻²⁷ Yembo mare angenupili kinie liku maku naa toko ulsu molemele aku mele naa teaa. Eno Kirasinge yemboma liku maku toko molkolie anjo yando yemboma ‘Konopune tondolo pupili molko, ‘Kirasi yu, sike.’ ningu tondolo

[†] **10:22:** Wendo Oringi 30:19-21, LLipai 8:6, Isikiele 36:25.

[‡] **10:22:** bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”.

munduku pilimele mele aku siku ningu pilku molangi.'§ niengi. Awilimuni yembomanga kote pilimbe walemo nondopa wendo ombá tekemo* pilkulie i "Teangi." nikiru mele tondolo munduku teko molaa.

10:26-31 Pulu Yemonga Malo Ungu Taka Paa Naa Tondamili Ungu Te† (10:19-39 pali kanani.)

„Yesusini olionga nimbe yunge toringi kangimu Pulu Yemo popo tondopa sirimu,‡ ungu sikema pilku likulie kelko 'Naa pilimolo. Ulu pulu kerime we tepo molamili.' ningu munduku siye kolko ulu pulu kerime taki teki teko mindi molongi liemo altoko ulu pulu keri tengema kulu tondomba mele Pulu Yemo popo toko singe melte paa naa lemo. „Ungu sikemo pilku likulie altoko munduku siye kolemelemonga, 'Pulu Yemonga kote walemo wendo ombá kinie tepe paa awili nomba pelemomone yunge opa puluema nombá kinie olio pea nombá.' ningu pilku pipili kolko mindi molonge akumunge 'Maku toko anjo yando enonga yemboma 'Konopu tondolo pupili.' niee.' nikiru.

28 Yembo tene Mosisini ungu mane sirimume 'Naa pilipu tembo.' nimbe pulue torumu kinie ye talone molo yepokone kanoko ningu siringi kinie yu kondo naa kolko sumbi siku kamu toko kondoringi. 29 „Ou aku sike teko kenjeringi yemboma aku siku mindili siringi, liemo 'yembo

§ 10:25-27: inie yakondo 3:13. * 10:25-27: inie yakondo 9:27, Romo 13:11. † 10:25-27: inie yakondo 6:4-6. ‡ 10:25-27: pala , akumunge ungu pulumu inie yakondo 10:10,12.

tene Pulu Yemonga Malo§ ‘Yu uluri molo.’ nimbe mundupe siye kolopa ‚ungu taka tondopa, Pulu Yemone ungu konde nimbe panjipe mi lierimu ungumu Kirasinge mememone tondolo mundundorumu aku mememone kanu yembomo ‘Pulu Yemonga yembo konopu kake telimu molopili.’ nirimu aku mememo ‘uluri molo’ nimbe ungu taka tondopa, Pulu Yemone olio konopu mondopa lipe tapondolemo mele lipe ora silimo Mini Kake Telimu* ungu taka tondolemo aku yembomo papu olandopa mindili nombá molo molo.’ konopu lekemeleye? ³⁰ Aku nikirumunge ungu talo isipe bokune molemo:

Te: “Teko kenjilimelemanga pundu toli kongonomo
nanga kongonomo.

Nanu mindi pundu topo eno mindili simbo.
‘Yembo te lupene aku naa temba.’[†]

nimbe aku ungumu molemo.[‡]

Te: “Awilimuni yunge yembomanga kotemo
yuyu tendepa pilimbe.”

nimbe aku ungumu molemola.[‡] Aku unguselo
nirimu ‚Pulu Yemo olio pilipulie ‘aku siku yunge
Malo kinie Malonga mememo kinie Mini Kake
Telimu kinie teko kenjinge yemboma sike paa
mindili nonge.’ nimbu pilimolo.[‡] ³¹ Konde
molopa mindi puli Pulu Ye paa tondolo puli olan-
dopamone yembo tendo mumindili kolopalie

§ 10:29: bokumunge alsena anjokondo “32.2. Pikinini Bilong God”.

* 10:29: Mini Kake Telimunge ungu te Romo 5:5;
Lluku 12:10 kananila. † 10:30: Ungu Manema 32:35, Romo
12:19. ‡ 10:30: Ungu Manema 32:36, Konana 35:14; Konana
50:4 kananila.

'Mindili nani.' nimbé liemo papu yu paa mini-wale mundumbe. 'Aku kene maku topo anjo yando yemboma 'konopu tondolo pupili.' niemili.,§

10:32-39 Olio 'Sike.' Nimbu Paa Tondolo Mundupu Pilipu Ambolopo Mundupu Siye Naa Kolamili Ungu Te (10:19-39 pali kanani.)

³² Eno ou Pulu Yemonga ungumu pulu pulu pilkulie pilku lsingi kinie teringi mele altoko piliee. Eno mindili siringi kinie we mindili nongo tondolo munduku molko Pulu Yemo munduku siye naa koloringi. ³³ Wale mare eno liku yembomanga kumbikerena anjiku eno ungu tako tondoko 'mindili nangi.' niringi. Wale mare aku siku mindili noringi yemboma eno-kinie tapu toko molko liku tapondoringila. ³⁴ Ka siringi ka ulkena peringi yemboma enone kondō koloringi. 'Enonga mele paa peanga alieli lepa mindi pumbe melema we lemo.' ningu pilkulie 'Molko kenjengi!' ningu enonga mana melema lsingi kinie 'We liengi.' ningu we siye kolko konopu siringi. Aku siku teringi walema altoko konopu liku munduku piliee!

³⁵ Ou aku siku teringi mele altoko pilkulie 'Sike lipe tapondolemo. Sike aku sipu molomolo.' ningu tondolo munduku pilieringi mele kinié munduku siye naa kolangi. Tondolo munduku pilku molonge kinie akumunge mele kaloli peangama eno awili teko linge. ³⁶ 'Pulu Yemone olio "Teaa." nilimo mele temolo kinie yuni "Simbo." nimbe panjerimu mele peangama

§ 10:31: inie yakondo 10:25.

limolo.' ningu pilkulie tondolo munduku pilimele mele munduku siye naa kolko, teko mindi molangi. Munduku siye kolonge kinie naa linge.
 37 Ungu te pilipulie aku sipu nikiru. Aku ungumu isipe:

'Wale koltalo mindi omba pumbe kinie

"Ombó." nirimu yemo sike ombá.*

Yu walsikele lkisipe ombá.

38 "Nane 'yembo sumbi nilime' nimbu kanolio yemboma nane nimbu molio mele 'Sike.' ningu tondolo munduku pilimelemongaconde molko kondoko mindi punge.

Nalo ningu tondolo munduku pilimele mele munduku siye kolongi liemo

na eno-kinie konopu naa simbo."† nirimu'

nimbe aku sipe molemo. 39 Nalo olio yembo ningu tondolo munduku pilimele mele munduku siye kolkolie kolea kerine pulimele yembomanga yemboma naa molemolo. Olio 'Sike.' nimbu tondolo mundupu pilimolo yemboma Pulu Yemone lipe tapondopa, mindili nolemela aulkena wendo lipe, 'yu-kinie pea molko kondonge aulkena pang.' nilimo yemboma molemolo.

11

Kolomongo Awili 11 Pulu Yemone Nirimu Mele 'Sike.' Ningu Tondolo Munduku Pilkulie Teringi Mele Temane Mare

11:1-3 Ungume 'Sike.' Nimbu Tondolo Mundupu

* 10:37: Aisaya 26:20-21. † 10:38: Apakake 2:3-4.

¹ „Pulu Yemo ‘Sike.’ nimbu tondolo mundupu pilimolo.”, nikiru* aku tondolo mundupe pililunge ungu pulumu isipe: Pulu Yemone olio “Simbo.” nimbe panjerimu melema ‘Paa sike limolo.’ nimbu tondolo mundupu pilipu nokopo molemolo. Melema mongone naa kanolemolo nalo ‘Mele akume paa sike lemo.’ nimbu tondolo mundupu pilimolo.[†] ² Yembo ou moloringimene aku siku ningu tondolo munduku pilieringimunge Pulu Yemone eno kanopa peanga kanopalie ‘Teko kondokomele.’ nirimu.

³ Pulu Yemone nilimo mele olio ‘Sike.’ nimbu tondolo mundupu pilimolomonga ‘Mosisini bokune torumu mele pilipulie,[‡] ‘Pulu Yemone mulu kinie ma kinie tembando “Wendo opili.”’ nirimu kinie ungumuni mulu maselo wendo orumu.’ nimbu pilimolo. ‘Akumunge mele naa lierimu melemane Pulu Yemone olio kanolemolo melema sike terimu.’ nimbu pilimolo. Pilimolomonga Ungu Pulumu (11:1-40 pali kanani.)

11:4-7 Epele Keme Inoke Keme Noa Keme Pulu Yemo ‘Sike.’ Ningu Tondolo Munduku Pilkulie Teringi Temane Mare (11:1-40 pali kanani.)

⁴ Epelene Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilipe molorumumunge Pulu Yemone kanopa peanga kanorumu mele te Pulu Yemo popo topa kalopa sirimu nalo Kénene Pulu Yemo popo topa kalopa sirimu

* **11:1:** inie yakondo 10:38-39. † **11:1:** (kolomongo awili 11 wale awisili pea), bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”.

‡ **11:3:** Ou Pulu Pulu 1.

melema Pulu Yemone kanopa keri kanorumu. § Epelene Pulu Yemo 'Sike.' nimbe tondolo mundupe pilierimumunge Pulu Yemone 'Epele ye sumbi nilimu' nimbe kanorumu. Yuni Pulu Yemone popo topa kalopa sirimu melema Pulu Yemone konopu mondopalie "Papu tekeno." nir imu. Aku ulumuni Pulu Yemone 'Epele ye sumbi nilimu' nimbe kanorumu mele olio lipe ora sirimu. Epele ou kolorumu nalo ,yunge temanemo bokune molemo-na, yuni Pulu Yemo 'Sike.' nimbe tondolo mundupe pilierimumunge olio kinié „Pulu Yemo kapola popo tomolo mele, ungu we nimbe silimo.

⁵ Inokene Pulu Yemone nirimu mele 'Sike.' nimbe tondolo mundupe pilipe molorumu-munge naa kolorumu. Yuconde molopili Pulu Yemone yu lipe meli purumu.* Pulu Yemone yu lipe meli purumu kulu yembomane yu naa kanoko Isingi. Pulu Yemone Inoke lipe meli naa pupili Inokene Pulu Yemo kanopa peanga kanorumu ulume terimumunge Pulu Yemone aku terimu. ⁶ Yembo tene 'Pulu Yemo popo topo kapi niembo kene yu molemona nondopo pambo.' nimbeline, 'Pulu Yemo sike molemo. Yu molemona pupu "Teko kondoko liku tapondou." nimbo kinie sike tepa kondopa lipe tapondomba.' nimbe tondolo mundupe pilipelie yunge kumbikerena manda pumbe. Aku sipe naa nimbe piliemu liemo paa manda naa pumbe. Akumunge Pulu Yemone nilimo mele 'Sike.' nimbe tondolo mundupe naa pilipelie Pulu

§ 11:4: Ou Pulu Pulu 4:3-5. * 11:5: Ou Pulu Pulu 5:24.

Yemone kanopa peanga kanomba ulu mare paa manda naa temba.

⁷ Noane Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilipe molorumumunge Pulu Yemone yundu “‘Mana umbune te wendo opili.’ nimbo tekero.” nirimu kinie[†] pilipelie, Noane ‘Sike nikimu.’ nimbe ‚Pulu Yemone “Tei.”’ nirimu mele pilipe manda manjipe, nona lemba sipi awili te tepa mimi terimu. Pulu Yemone “tembo” nirimu mele sike ou walsikele kepe yembomane naa kanoringi nalo Noane ‘Sike nikimu.’ nimbe pilipelie sipi te tepa mimi terimu. Aku terimumunge no torumu kinie yu-kinie yunge yemboma-kinie kapola moloringi[‡] nalo we yemboma kinie melema pali none torumu. Yuni Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilipelie ‚terimu, ulumuni Pulu Yemone yemboma kanopa keri kanopalie tomba terimumu yemboma lipe ora sirimu. Aku sipe nimbe pilierimumunge Pulu Yemone ‘yu ye sumbi nilimu’ nimbe kanorumula.[§]

11:8-19 Eporayamo Kinie Menu Sera Kinie ‘Pulu Yemo Sike.’ Ningu Tondolo Munduku Pilkululie Teringili Temane Mare (11:1-40 pali kanani.)

⁸ Eporayamone Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilipe molorumumunge Pulu Yemone yundu “Nu moleno koleamo munduku siye kolko pe simbo koleana pu.” nirimu kinie pilipelie kanu koleamo sulune

[†] **11:7:** Ou Pulu Pulu 6:13-17. [‡] **11:7:** Ou-Pita 3:20. [§] **11:7:** bokumunge alsena anjokondo “45. stretpela man”.

lierimumunge ou naa kanorumu nalo ungumu pilipe lipe tengenjiwe walupurumu.*
 9 Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilierimumunge Pulu Yemone “Simbo.” nimbe panjerimu koleana pupelie ye omnia angilieli akune kamu perimu. Sike ulke te kamu naa takopa, sele-ulke te takopa pelipe aku koleana andorumu. Pe anjopa Pulu Yemone Eporayamondo “Simbo.” nirimu koleamo Eporayamo yunge malo Aisake kinie Aisake yunge malo Jekopo kinie elondo aku sipela nirimu kulu pilkululie elo kepe elonga yemboma kinie, sele-ulke takoko peringi.† 10 ‘Pulu Yemone yuyu pilipelie kolea awili tengatamu angilimbe ulkema takopa pora sirimu koleana pe walse kamu pembo.’ nimbe pilipelie Eporayamone ‘Isili-ou sele-ulkena pembo kinie mandala. Uluri molo.’ nimbeline sele-ulkena perimu.

11 Eporayamo ambolango membá‡ poniema pora nirimu,§ yunge ambo Sera waengono perimu, nalo Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ ningutondolo munduku pilkulu moloringilimunge Pulu Yemone elo tondolo sirimu kinie ambolango

* 11:8: Ou Pulu Pulu 12:1-4, Lipe Mundorumu Yema 7:2-4. Yu nimbe pilipe molorumu mele ungu pokore Romo 4:11-12,16, Gallesia 3:7,9,29. † 11:9: Paa pe, ponie paa awisili, anderete mare, omnia purumu kinie Aisakene kalopa Isimu yemboma Josuane ‘koleamo kamu liku molangi.’ nimbe memba orumu. Aku temanemo boku Josua molemo. ‡ 11:11: “membá” nirimu akumu Giriki ungune yemane kalko limele akumundu nirimu. Aku Giriki ungune ambomane ambolangoma olona mondolemelemondo naa nirimu. § 11:11: Ou Pulu Pulu 17:16-17,19, 18:9-14.

meringili.* ‘Pulu Yemone “Tembo.” nimbe panjilimo mele sike telemo. Kolo naa tolemo.’ ningu pilkululie meringili. ¹² Akumunge ye te anda lepa ye kololi mele molorumu yemo yembo paa awisilinge anda-kolepamo molorumu. Yembo kombukandipi mele molo kou-ukiya mele kambu paa manda naa tongue yemboma yuni kalopa lsimu.

¹³ Kanu yemane[†] Pulu Yemo ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilku mololiku pukulie koloringi. Eno ma koleana ou we molkolie Pulu Yemone “Simbo.” nimbe panjerimu melema ou naa lsingi. ‘Pe sike limolo.’ ningu konopuni pilieringi akumu sulune mele lierimu-ne mongone-melee kanokolie ‘Likimulu.’ ningu konopu siku molkolie yembo moloringi kinie pipili naa kolko “Olio ya ma koleana yembo ponenge lepo ombo angilimolo.” niringi. ¹⁴ Yembomane aku siku nilimele kinie pilipulie ‘Enonga kamu molonge kolea te koroko kanoko lingendo nilimele.’ nimbu pilimolo kanumu, akumunge ‘kanu yema aku siku ningu pilieringi.’ nimbu pilimolo. ¹⁵ Kolea munduku siye kolko oringi koleana ‘kelepo pumolo.’ ningu pilimelanje eno kelko manda pulimela. ¹⁶ Nalo molko oringi kolea akumu altoko konopu kimbu siku naa molkolie ‘kolea paa peanga olandopa te lupe

* **11:11:** Ou Pulu Pulu 21:1-3. † **11:13:** Kewa ungun ‘Kanu yembomane pali’ nimbe molemo nalo Giriki ungun ‘yembo’ naa nimbe ‘Kanu yemane pali’ nimbe molemo mele nimbu kanopo, inie maniekondo 11:14,15 nimbe molemo mele nimbu kanopolie ‘Eporayamo kinie Aisake kinie Jekopo kinie nimbe nirimu.’ nimbu pilimolo.

akune pamiliya.' ningu pilieringi. Aku koleamo mulu koleamo. Akumunge Pulu Yemone 'yu sike' ningu tondolo munduku pilimele, yemboma akune molangi.' nimbe kolea awili 'peanga te, tepa mimi terimumunge kolea Kenane yemboma kanu yemane enonga Pulu Yemo molopa telemo mele ningu siringi kinie Pulu Yemo yu pipili naa kolorumu.

17-18 Pulu Yemone 'Eporayamone "Tei." nimbo mele sike pilipe lipe tembanje kanambo.' nimbe manda lierimu kinie Eporayamone 'Pulu Yemone "Tembo." nirimu mele sike temba.' nimbe tondolo mundupe pilipelie yunge malo Aisake Pulu Yemo popo topa kalopa simbe terimu. Sike ou Pulu Yemone Eporayamondo nimbe panjipelie nimbendo: "Nunge malo Aisakene kalopa limbe yemboma mindi "Nuni kalko lini." nimbu, nimbu panjerindu yemboma molonge." nirimu[‡] nalo aku pilipe 'Sike nikimu. Sike aku sipe temba.' nimbe pilipelie yunge malo telu mindi molorumumu aku sipe temba terimu. 'Eporayamone Aisake kalomba terimu kinie Pulu Yemone "Molo!" naa nilkenje sike kamu topa kalka.'. **19** Eporayamone konopuni pilipelie, 'Aisake kolomba kinie Pulu Yemone 'yu lomboropa ola molou.' nimbé kinie manda konde molomba.' nimbe pilierimu. 'Eporayamone 'Aisake konde molopili mandaulkendo membo pumbo.' nimbe pilierimu. 'Pulu Yemone ou "Nu kinie malo Aisake kinie tembo." nimbe panjerimu mele 'Sike temba.' nimbe pilipe malo

[‡] **11:17-18:** Ou Pulu Pulu 21:12; Romo 9:7 kananila.

konopu talo naa kimbu sipe topa kalomba terimu, kinie Pulu Yemone “Molo!” nirimumunge yunge kangomo kolopa lieli none terimu akumu kelepaconde molopili lsimu.

11:20-22 Aisake Keme Jekopo Keme Josepo Keme ‘Pulu Yemo Sike.’ Ningu Tondolo Munduku Pilkulie Teringi Temane Mare (11:1-40 pali kanani.)

20 Aisakene Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilipe molorumumunge yu kolombando malo ,akilio, Jekopo kinie malo ,komo, Isoselo ungu peanga tondolo te nimbe sipelie pe Pulu Yemone nokomba kinie teko molongele mele ou nimbe sirimu. §

21 Jekopone Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilipe molorumumunge yu paa anda lepa apulu ambolopa andorrumumu ambolopa pi polopa ma kanopa Pulu Yemo kali nimbe imbi lipa ola mundundorumu.* Kolomba tepalie yunge malo ,konopu mondorumu, Joseponga kango ,akiliomo kinie komomo, selo ungu peanga tondolo te nimbe ,sipelie pe Pulu Yemone elo nokomba kinie teko

§ **11:20:** Ou Pulu Pulu 27:27-40. Nirimu mele paa aku sipe pe sike wendo orumu. (Ulu pulu te teringi mele pilipelie komomo kumbi lepa ungu tondolo olandopamo nilke nalo aku naa terimu.) * **11:21:** Ou Pulu Pulu 47:31, 32:24-31.

molongele mele nimbe, sirimu.[†]

²² Josepone Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilipe molorumu-munge Josepo yu nondopa kolomba tepalie yunge Isirele yembomando[‡] nimbendo: “Ya kolea Isipi kamu naa molonge. Pulu Yemone “Simbo.” nirimu koleamo sike pe walse kamu simbe akune sike kamu puku molonge kene eno pe kolea Isipi munduku siye kolko Pulu Yemone “Simbo.” nirimu koleana punge tekolie nanga onomo ya naa liepili, mengo puku aku koleana kamu ono teangi.” nirimu.[§]

11:23-28 Mosisini ‘Pulu Yemo Sike.’ Nimbe Tondolo Mundupe Pilipelie Terimu Temane Mare (11:1-40 pali kanani.)

²³ Mosinge anumu lapaselone Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilkulu moloringilimunge Mosisi mengololie yu oli yepoko lopi teringili. ‘Yu kango paa peanga.’ ningu kanokolo ‘Pulu Yemone lipe tapondombba kango te lémo.’ ningu kanokololie Isipi ye nomi kingimuni yunge Isipi yemboma kinie ungu mane sipe panjipelie “I puru yemboma kango

[†] **11:21:** Ou Pulu Pulu 48:8-20. Nirimu mele paa aku sipe pe sike wendo orumu. (48:1-2 nimbe molemo mele Ipuru ungumu Giriki ungune topele toringi kinie ‘Jekopo uru peli polona perimu’ naa toringi. ‘Jekopo yunge apulumu ambolopa ola angilierimu.’ ningu toringi molemo. Pe iboku Ipuru torumu yemone aku boku Giriki ungune topele toko toringimu kanopalie ya aku sipe mele torumunje.) [‡] **11:22:** bokumunge alsena anjokondo “31.2. pikinini bilong Isrel”. [§] **11:22:** Ou Pulu Pulu 50:24-26. Yu ‘onomo’ nimbendo ‘ombelemo’ nirimu.

mengema pali toko kondangi.” nirimu mele pulue tongelendo pipili naa kolkololie kangomo oli yepoko lopi teringili.*

²⁴ „Pe Isipi ye nomi kingimunge lemenuni Mosisi nona kanopa lipe ‘Nanga kangomo’ nimbe nokorumu nalo Mosisi yu Isipi ye nomi kingimunge ulkena molopa awi lepalie, Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilipelie “Na „Pulu Yemonga Isirele yembomanga ye te molio akumunge na, Isipi ye nomi kingimunge lemenunge malo na naa molombo.” nirimu. ²⁵ „Isipi ye nomi kingimunge ulkena, konopu siku ulu pulu kerime teringi mele ‘wale mare pea teamili.’ nimbe naa pilipelie ‘Pulu Yemonga yemboma umbune melemele mele aku sipu meambo.’ nimbe pilierimu.[†] ²⁶ Yuni konopuni pilipelie ‘Isipi koleana mele kande kande awisili peangama nanga nosilkenje uluri molo.’ nimbe pilipelie ‘Pulu Yemone “mele peanga simbo.” nirimu melema pe limbo.’ nimbe pilipelie, ‘Pulu Yemone “‘Nanga yemboma nokopa kondomba.’ nimbu lipu mundumbo.” nimbe mako torumu ye nomi Kirasimu mindili singe nombá mele[‡] na aku sipu mindili nombó kinie paa peanga.’ nimbe pilipe molorumu. ²⁷ Mosisi Isipi mundupe siye kolopa purumu kinie Isipi ye nomi kingimuni yu-

* **11:23:** Wendo Oringi 2:2-3, Lipe Mundorumu Yema 7:20. Oli yepoko omba purumu kinie Isipi ye nomi kingimunge lemenuni kango kiki Mosisi tepa lsimu mele temanemo Wendo Oringi 2:3-10. † **11:25:** Wendo Oringi 2:11-13, Lipe Mundorumu Yema 7:22-26. ‡ **11:26:** Lipe Mundorumu Yema 7:25-27.

kinie mumindili kolorumumunge pipili kolopa kowa naa purumu. Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilipe molorumumunge yu Isipi mundupe siye kolopa ,kolea ku lieline, purumu. § Yembomane mongone naa kanolemele yemo konopuni mele kanopalie yu Pulu Yemone ‘Tei.’ nirimu mele pilipe tembando siye naa kolopa tondolo mundupe terimu.

28 „Isirele yemboma Isipi moloringi kinie, Pulu Yemone Mosisindu nirimu mele Mosisini ‘Sike nikimu. Sike aku temba.’ nimbe tondolo mundupe pilipelie yuni Isirele yembomando nimbendo: “Pulu Yemonga angellomone enonga kango komolayema kinie kongimenga komolayema kinie ‘naa topili.’ ningu kongi sipisipi molo meme walo mare tokolie memema kolko ulke kerepulumenga ape kandondangi. Naa tengenye kinie komolayema sike tomba.” nirimu. Pe yunge ungumu pilku likulie teringi kinie Pulu Yemonga angellomone enonga komolayema sike naa torumu.*

*11:29-40 Isirele Yembo Mare Pea Awisilini
‘Pulu Yemo Sike.’ Ningu Tondolo Munduku
Pilkulie Teringi Temane Mare (11:1-40 pali
kanani.)*

29 Isirele yembomane ‘Pulu Yemone “Tembo.”’ nirimu mele sike temba.’ ningu tondolo munduku pilku moloringimunge Nomu Kondoli kumbulupe mamo we lierimu kinie nekendo

§ **11:27:** Wendo Oringi 2:11-15 kinie Lipe Mundorumu Yema 7:27-29 kinie molemonje, molo Wendo Oringi 12:51 molemonje?

* **11:28:** Wendo Oringi 12:21-30; bokumunge alsena anjokondo “30. Pasova”.

puringi. Nalo Isipi yemane Isirele yemboma tongendo akiliku lombili puringi kinie nomo kelepa ombo nunumu sipe eno lipe aki torumu kinie no wangoko koloringi.[†]

³⁰ Jeriko taono ,‘yemboma enonga opa puluema naa wangi.’ ningu, kou pala paa awili tondolo te teringi nalo Isirele yembomane ,‘kokele kolea Kenane sukundu puku Jeriko lierimune pukulie, ‘Pulu Yemone “Tembo.” nirimu mele sike temba.’ ningu tondolo munduku pilkulie, palana makaye tekopuku molangi wale yepoko pakera ombo purumu kinie yepoko pakera akumunge kou-pala kanume kalaku nirimu.[‡]

³¹ Wapora ambo Reyapo Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilipe molorumumunge Isirele ye talone ‘Jeriko yemboma nambe-elemelenje?’ ningulu kanoko panjingele oringili kinie yuni elo lipe tapondopa “Nanga ulkena sukundu wangili.” nimbe lipe lopi tepa mondorumumunge Isirele yembomane ,‘Jeriko,’ yembo Pulu Yemonga ungu naa pilku lsingi yemboma ongo toringi kinie yu naa toringi.[§]

³² Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilku moloringimunge Pulu Yemone yu ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilieringi yembo kanume lipe tapondoramu yembo marenga temanema pea tamboye? Tolkanje ena we pora nilke. ,‘Olionga anda-kolepali, Gidiono keme, Barake keme, Samisono keme,

[†] **11:29:** Wendo Oringi 14:16-31, Konana 77:16-20. [‡] **11:30:**

Josua 6. [§] **11:31:** Josua 2:8-21, 6:22-23; ungu pulu te Jemisi 2:25-26.

Jepita keme, Depisi keme, Samuele keme,* Pulu Yemone ungu umbu tondorumume pilku yemboma ningu siringi yema[†] eno-kinie temane mare topo silke nalo aku temanema topo simbo ena te naa lekemo.

³³ Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilku moloringimunge olionga anda-kolepali marene ye nomi kingi marenga ami yema kinie opa tekolie enone nokoringi koleama toko kaloringi. Marene ‘Yemboma molko kondangi.’ ningu ulu sumbi nilime teko nokoringi. Marene Pulu Yemone “Eno tepo kondombo.” nimbe panjerimu mele eno molangi sike wendo orumula. Marene ‘Lopa-posi llayonone olio naa nomba kondopili.’ ningu kerema pipi siringi.[‡] ³⁴ ‘Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilku moloringimunge yuni eno lipe tapondoru kulu, marene tepe awili tepa norumumu ‘Naa nopili.’ niringi.[§] Marene ‘Opa teli lou-pulsene naa tangi.’ ningu

* **11:32:** Aku yemanga temanema Nokoli Yemanga Bokune molemo. Gidiononga temanemo Nokoli Yema 6-7 molopa, Barakenga temanemo 4-5 molopa, Samisononga temanemo 13-16 molopa, Jepita, yunge imbi te “Jerupu-Balla”, akumunge temanemo 11-12 molorumu. Aku yema pali yu mele mele Isirele yembomanga nokoli ye mare moloringi. Aku ye pokorenga lipe tere lepa ungu te Ou-Samuele 12:10-11. Samuelenga temanemo Ou-Samuele 1:1 nimbe mololipe pupe, Depisinge temanemo Ou-Samuele 16:1 nimbe mololipe pulimo. † **11:32:** bokumunge alsena anjokondo “35. profet”. ‡ **11:33:** LLayononga temane pokore Deniele 6, Nokoli Yema 14:5-6, Ou-Samuele 17:34-37.

§ **11:34:** Tepene naa norumu temane te Deniele 3.

kowa puringi.* Mare ou enge te naa perimu nalo pe enge pepili moloringi.† Mare opa tengendo paa ye enge nilime molko, enonga opa pulue ami yema toko mundoringila.‡ 35 „Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilku moloringimunge, yembo mare koloringime kelko lomboroko ola moloringi kinie anupilini „eno konde moloringi kinie, kelko lsingila.§

Nalo mare ka siku ‘Mindili nongo kolangi.’ ningu kopene tokolie ningendo: “Enone ‘Pulu Yemonga ungumu mundupu siye kolomolo.’ ninge kinie ‘We pang.’ nimolo.” niringi kinie ‘Kolomulu liemo kelepo lomboropo ola molopo, kamu paa konde molopo kondopo mindi pumolo.’ konopu lekolie enonga opa pulue-mane niringi mele naa pilieringimunge toko kondoringi. 36 Mare ungu taka tondoko ka-pulsene tondolo toko, mare ka-senene ka toko ka ulkena panjeringila. 37 „Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilku moloringi yembo,

* 11:34: Sollone Depisi manda naa torumu temanemo Ou-Samuele 19:9-10; yunge malo Jonotani manda naa torumu temanemo Ou-Samuele 20:33; ambo nomi kuwini Jesepelene Illainja manda naa torumu temanemo Ou-Kingime 19:1-3; ye nomi kingi Jeyoramene Illaisa manda naa torumu temanemo Pe-Kingime 6:30-32; Jeremaya tonge teringi temanemo Jeremaya 26. † 11:34: aku temane talo Josua 23:9-10, Nokoli Yema 16:25-30. ‡ 11:34: Ye te aku sipemo Gidiono. (inie olakondo 11:32* kananila.) § 11:35: Sike anupili naa nimbe molemo. “Amboma” nimbe molemo nalo Pisini ungune “anupili” nimbe molemo. Unku pulumu sike anupilinje? Aku mele temane talo Ou-Kingime 17:17-34, Pe-Kingime 4:8-36.

mare ‘Kolangi.’ ningu kouni toringi; mare ‘konde molangi, so liku suku-singine kolomongo teringi,* mare opa teli lou-pulsene toko kondoringila.[†] Mare mulumbale molo torumu kinie kongi sipisipi molo mememanga kangime liku panjeringila. Melema molo topa paa koropa pupili moloringila. Mare mindili noringi. Mare yembomane teko kenjeringi. ³⁸ Mare kolea ku lielimenga kinie, ma pangimenga kinie, kou kandemanga kinie, ma angamanga kinie, puku peliku andoringi. Kanu yemboma mindili siringi nalo Pulu Yemo ‘Sike’ ningu tondolo munduku pilku moloringi akumunge mana we moloringi yemboma kinie, kanu yemboma kinie, pea telune papu naa moloringi. We yembomane ‘Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilieringi, yembo kanume ‘yembo kerime’ ningulie toko makororingi nalo kanu yemboma kinie we yemboma kinie telu sipe molo. Eno Pulu Yemonga ungumu pilku moloringi, we yemboma naa pilieringimunge eno we yemboma kinie pea telune papu naa moloringi.

³⁹ Ya nikiru yembomane pali ‘Pulu Yemone “Tembo.”’ nirimu mele sike temba.’ ningu tondolo munduku pilku moloringimunge Pulu Yemone eno kanopa peanga kanorumu mele ‘Piliengi!’ nimbe lipa ora sirimu. Aku sike nalo ma koleana molkolie Pulu Yemone “Simbo.”

* **11:37:** Yembo marene pilkulie Aisaya ‘kolopili’ ningu suku-singine sone kolomongo teringi ningu pilieringi. † **11:37:** Aku sipe wendo orumu ye te, Yuraya, aku siku teringi temanemo Jeremaya 26:20-23.

nimbe panjerimu melema naa lsingi.[‡] **40** Pulu Yemone mele olandopa olandopa terimume yuni nimbe panjipe mi lierimu ungu oumu§ pepili moloringi yemboma kinie, pe kinié nimbe panjipe mi lierimu ungu kondemo pepili molemolo yemboma kinie, ‘pea pali walsikele simbo.’ nirimumunge eno ou naa lsingi.*

12

12:1-3 ‘Pulu Yemonga Yemboma Molemolo Mele Tondolo Mundupu Molopo Siye Naa Kolamili.’ Nimbu Yesusi Mimi Sipu Kanamili Ungu Te

1 Ou yembo paa awisili aku siku Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike’ ningu tondolo munduku pilkulie* teko kondoko moloringimunge aku sipu olio tepo kondomolo mele liku ora silimele kene kanopo pilipulie pe kinié olio kepe aku sipu mele-peangama limolondo Pulu Yemone

[‡] **11:39:** Mellekisedeke mele ye Kirasimu ou omiba yembomanga pali kamu walsikele Pulu Yemo popo topa naa kolondopili eno koloringimunge mele paa peanga te ou manda naa lsingi kanumu; yakondo 7:11-8:2, 9:11-15, 10:10,12,14. § **11:40:** bokumunge alsena anjokondo “22. kontrak”. * **11:40:** Kirasini olionga nimbe tenderimumunge Pulu Yemone olio pali nambolka simbenje? Koro mololi ulumundu inie yakondo kolomongo awili 4 kanoko, molemolo mele pilipe kondo kolemo ye Pulu Yemo popo tondoli ye awili olandopamondo kolomongo awili 5 kanoko, ungu konde wendo orumumundu kolomongo awili 8 kanoko, Kirasinge mememone olionga ulu pulu kerime walsikele kamu-kumu topa manie mundundorumumundu kolomongo awili 9-10selo kanani. Mare pea nunu koroyo. * **12:1:** 2 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”.

owe te mako torumu owemonga ‘Lkisiku pang.’ nirimu-ne pilipulie ‘Paa lkisemili.’ nimbu olio lipe naa tapondolemo ulu lupe lupema mundupu siye kolopo, ulu pulu kerime kepe ‘Olio naa ambolopa pipi naa sipili.’ nimbu siye naa kolopo konopu tondolo pupili kere-kuru lipu lkisemili.^{† 2} Tondolo mundupu lkisimolondo, olio tondolo mundupu pilimolo ulu pulumunge pulu ye Yesusi[‡] mimi sipu kanolipu[§] pamili. ‘Tondolo mundupu pilipu, tepo kondopo, siye naa kololipu pumolo ulu pulumu yula.’ nimbu yu ‚tepa molorumu mele kinie molemo mele kinie nilimo mele kinie ‘Sike.’ nimbu tondolo mundupu pilimolo mele, siye naa kolopo pilipu pamili. Yuni terimu mele manda manjipu teamili. Yu pilipelie, ‘Pulu Yemone “Tei.” nilimo mele tepo kondombo kinie paa konopu sipu molopo kondombo.’ nimbelie yu mindili nomba unjo perana kolorumu. We yembomane unjo perana kolemele yemboma ‘yembo kerime’ nilimele* nalo Yesusi unjo perana uku toko pan-jingemonga pipili naa kolopa konopu awisili lipe naa mundupelie akune angilipe kolorumumunge kinié ‚melema pali nokombando, Pulu Yemo kolea nokopa molemo polomonga ki umbukundu yu pupe molemo.[†]

^{† 12:1:} Ou-Korini 9:24-27, Kollosi 3:8, Ou-Pita 1:21. ^{‡ 12:2:}
Pillipai 3:13-14. ^{§ 12:2:} Ungu Tondolo Kangama 4:25.

* ^{12:2:} Ungu Manema 21:23, Gallesia 3:13. ^{† 12:2:} Yesusi akune purumu molemomonga ungu te inie yakondo 1:3 molopa temane te Mako 16:19. Inie yakondo 1:13, Konana 110:1, Mateyu 26:64, Lipe Mundorumu Yema 2:33, 5:31, Romo 8:34, Kollosi 3:1 kananila.

³ ‘Olio siye naa tepili.’ ningu Yesusi terimu mele mimi siku pilieyo. Ulu pulu keri teli yembomane Yesusi-kinie mumindili kolko mindili siringi kinie yu tondolo mundupe molorumu mele mimi siku pilku molayo. Yu aku siku teringi kinie molorumu mele ningu kanokolie eno sike konopu tondolo pupili molko, mini-wale naa munduku tondolo munduku pilimele mele munduku siye naa kolonge.

*12:4-11 ‘Molko Kondangi.’ Nimbe Pulu Yemone
Yunge Ambolangoma Mindili Silimo Ungu Te*

⁴ Eno sike ulu pulu kerime teli yembomane ‘mindili nangi.’ ningu eno teko kenjilimele kinie tondolo munduku molemele nalo telemene ulumuni enonga yembo te ou topa naa kondorumu kanumu. ⁵⁻⁶ ‘Pulu Yemonga bokune molemo, ungu tene ‘eno tondolo munduku molangi.’ nimbe eno ‘yunge ambolangoma’ [‡] nimbeline enondo nirimu ungumu komu sindengi lemo. Aku ungumuni nimbendo:

“Nanga ambolangomo,
Awilimuni yembo konopu mondolemoma
‘Molko kondangi.’ nimbe mindili silimo.
‘Yunge ambolangoma molangi.’ nilimo yembo
akume
kopene tolemola. Akumunge
Awilimuni ‘Nanga ungumu piliepili.’ nimbeline
mindili simbo kinie ‘Akumu uluri molo.’ naa
ningu,
yuni nu iri topa mane simbe kinie

[‡] **12:5-6:** 7-8 bokumunge alsena anjokondo “31.3. pikinini bilong God”.

umbune awisili naa kolani.”§
nirimu.

⁷ ‘Pulu Yemo olionga Lapamone ‘olio yunge ambolangoma.’ nimbe aku telemo.’ ningulie mindili nonge molo umbune te eno-kinie wendo ombá kinie ‘Pulu Yemone ‘yunge ungumu pilku teangi.’ nimbe tekemo.’ ningu tondolo munduku molangi. Ambolango te yunge lapane mane naa silimo ambolango te molemoye? „Molo.”
⁸ (Ambolangoma pali enonga lapalini ‘Molko kondangi.’ ningu kopene toko mane silimele) akumunge Pulu Yemone eno ‘Molko kondangi.’ nimbe mindili naa simu liemo eno wangkan-goma molemele, yunge ambolango sikema naa molemele. ⁹ Imu piliengila: Olio ambolangoma molorumulu kinie olionga ya mana lapalini ‘Molko kondangi.’ ningu mindili siku mane siringi kinie olione enonga ungume lipu awi sipu taka lipu molopo ‘Papu tekemele.’ nimbu molorumulu. Aku liemo olionga minime kinie konopume kinie nokolemo Lapamone olio mane silimo kinie ‘Alieli konde molopo kondopo mindi pamili.’ nimbulie yunge ungumu paa olandopa pilipu lipu taka lipu molomulu liemo papula.
¹⁰ Wale laye-kolo mele olionga lapalini olio ‘Molko kondangi.’ ningulie enono konopuni pilkulie mindili siku mane siringi, nalo Pulu Yemone pilipe kondopa olio sumbi sipe mane silimo akumuni olio alielia paa lipe tapondolemo. Yu kake telemo mele olio ‘aku sipe kake tepili.’

§ 12:5-6: Ungu Tondolo Kangama 3:11-12; ungu pulu te Konana 94:12 kananila.

nimbelie aku telemo.* **11** Olionga lapalini ‘Molko kondangi.’ ningulie olio mindili silimele kinie konopu naa sipu molemolo. Mindili nombolie konopu keri mindi panjipu molemolo. Nalo ou mane silimele kinie pilipu lipulie pe ulu sumbi nilime tepo konopu pe nipili taka lipu molemolo.

12:12-17 Ungu Iko Topalie “Enge Nimbu Molamili.” Ningulie ‘Kangi Tondolo Pupili.’ Niengi.” Nirimu Ungu Te

12 Akumunge,† yemboma kere-kuru liku lkisilimele kinie‡ enonga kime enge naa nimbe pange tepa maniendo sipe we lemo kinie ola liku enge nipili we lkisiku, enonga koporongoma limo kinie munduku siye naa kolko tondolo munduku we lkisilimele mele eno aku siku teangi. Kangi molo konopu pange temba kinie tondolo pupili ola angilku kongono siye naa kolko tondolo munduku teangi. **13** ‘Kimbu keri lemo yemboma enonga kimbume kamu keri naa liepili. Altopa peanga liepili.’ ningulie aulke sumbi niline pang. § *

14 Yemboma-kinie konopu telune pupili taka liku molko kondonge ulume tondolo munduku teko molko,† enonga konopume kinie kangime pali ‘Pulu Yemonga’ ningu Pulu Yemone kanopa

* **12:10:** Kake teli ungumunge Pe-Pita 1:4, Ou-Pita 1:15-16.

† **12:12:** inie yakondo 12:4-11. ‡ **12:12:** inie yakondo 12:1-2.

§ **12:13:** Ungu Tondolo Kangama 4:26-27. * **12:13:** akune ‘Kirasinge yemboma molko kenjingema molko kondangi lipu tapondamili.’ nimbe nirimu. “aulke sumbi niline pangi” akumunge inie yakondo 10:19-23 kanoko; “yemboma liku tapondonge” akumunge 10:24-25 kanani. † **12:14:** Romo 12:18.

'kake telemo' nimbe kanolemo ulume tondolo munduku teko molangi.[‡] Aku naa tenge kinie Awilimu naa kanonge kene aku teaa. ¹⁵ Eno mimi siku kanoko molonge mele isipe: Pulu Yemone eno we kondo kolopalie lipe tapondorumu aulkemo eno yembo te mundupe siye kolomba kene mimi siku kanoko molaa.[§] Unjo te mongo kombili telime tolemo aku mongomanga te liku langi kalemelena suku mundulimele kinie langime pali kombili telemo,* aku sipe mele enonga yembo te molopa kenjimbe kinie eno pali yu manda manjiku teko umbune eno-kinie pepili molko Pulu Yemone 'eno kalaro molopili molemele' nimbe kanomba kene mimi siku kanoko molangila.[†] ¹⁶ Wa ulu kerinele naa teko, Pulu Yemone 'Ambo yema kalkundu ulu teangi.' nirimu mele mindi pilku teko molangi. Ou Isone Pulu Yemo bulu sirimu meleaku siku naa teangila. Iso yu komomo molopalie lapane monge mele simbema 'uluri molo' nimbe angenuni langi te 'nopili.' nimbe sirimu kinie 'engelene kolopa langi lipe nombando, lapane monge mele simbe terimume pali angenundu 'Lieni!' nirimu[‡] meleaku siku enone Pulu Yemo bulu sikuaku naa teaa. ¹⁷ 'Yu sike Pulu Yemo bulu sirimu.' nimbu pilimolo mele isipe: Pe Iso lapa Aisakene kango akilio Jekopo monge melema kamu sirimu kinie yu 'paa liemboa.'

[‡] **12:14:** Ou-Pita 1:15-16, JonoKumbiLepamo 3:2-3. [§] **12:15:**

inie yakondo 2:1-4, 6:4-8. ^{*} **12:15:** Unjo mongo kombili telimunge ulu pulumu Ungu Manema 29:18. [†] **12:15:** Ungu pulu telumunge ungu iko tela Ou-Korini 5:6, Gallesia 5:9 molemo.

[‡] **12:16:** Ou Pulu Pulu 25:33-34; Pillipai 3:18-19 kananila.

nirimu kinie „Pulu Yemone, “Molo!” nirimu. Yuni lapando „Na molombo mele ungu peanga te ningu si.” nimbe mawa tepa kola terimu nalo ou tepa kenjerimu mele mundupe siye kolopa altopa ulu peanga te temba aulke te naa lierimu§ kanumu. „Akumu pilkulie ungu pulumu mimi siku piliee.„

*12:18-24 Mulu Koleana Kolea Awili
Jerusalleme Lemo Akune Olio Purumulu
Molemolo Ungu Te*

¹⁸ ‘Eno mimi siku kanaa.’ nikirumunge ungu pulu te inikirula:’ Eno „mulú, tengā oringi molemele mulúmu kinie ou Isirele yemboma nondoko moloringi „mulú Sainai, kinie lupe lupe. Eno kinié molemele mulú kanumu „mongone kanoko, kini ambolonge aulke te naa lemo. Isirele yemboma nondoko moloringi mulú Sainai akune kuli tepe mele awili tepa nomba, kupe pombera toli awili tene aki topa, ilie paa awili-tepa tepa, sumbulu paa awili tepa topa, poporome tondolo mundupe topa, kariapá tepa, mulu torumu mele kanoko pilku moloringi.* ¹⁹ Akune biyukele te ungu paa tondolo mundupe nimbe, yembo tene ungu tondolo mundupe nirimu pilkulie yemboma mini-wale munduku Mosisindu ningendo: “„Pulu Yemone, oliondo altopa „sumbi sipe, naa nipili.” niringi.† ²⁰ UNGU pilkulie mini-wale mundoringi

§ **12:17:** Ou Pulu Pulu 27 pali molemo, nalo ena te naa liemu liemo akune sukundu 27:25-40 mimi siku kanani. * **12:18:** Wendo Oringi 19:16-19, UNGU Manema 4:11. † **12:19:** Wendo Oringi 20:18-19.

akumu isipe: „Yembo te molo, kongi te kepe mulune nondopa pupe olando pumbe temba kinie kouni toko kondangi.”[‡] nirimumunge pilkulie mini-wale munduku aku siku Mosisindu niringi. ²¹ Ulu mare wendo orumu kanokolie mini-wale mundoringi ulume Mosisi yu pilipe kanopalie “Na kepe mini-wale mundupu pungupungu nikiru.” nirimu.[§]

²² Isirele yemboma aku mulúne puringi, nalo eno „pepá topo sikiru yemboma Pulu Yemone pe nimbe panjipe mi lierimu ungu kondemo pepili molemele yemboma* eno Pulu Yemo molomu, mulú Sainai none teli mulú tengaa ongi molemele. Eno „Pulu Yemo molemo, mulú Sayono ongi molemele. Akumu kolea awili Jerusalleme. Aku kolea awilimu konde molopa mindi puli Pulu Ye tondolo pulimu molemo kolea mulu koleana lemo koleamo. Angello kambu manda naa tolime konopu siku maku toko molemelena eno ongila. ²³ Akune Pulu Yemonga yemboma, enondo “Nanga ambolango komomo.” nilimo[†] yemboma molemelena oringila, kanu yembomanga imbime mulu koleana boku tengaa molemo yemboma. Yembomanga pali kote pilipe apuroli Pulu Yemo molemona oringila. „Yesusi kolondorumununge, Pulu Yemone kanopa ‘yembo sumbi nilime’ nimbe kanorumu yemboma koloringi

[‡] **12:20:** Wendo Oringi 19:12-13. [§] **12:21:** Ungu Manema

^{*} **12:22:** inie yakondo 11:40. [†] **12:23:** Olio Pulu Yemonga ambolango komomo molemolo ungumunge pulumu Wendo Oringi 4:22(-23). (Inie yakondo 1:6 Yesusindu nirimu akumu lupe.)

kinie ‘mulu koleana kapola wang.’ nirimu-ne puringi molemelena oringila. ²⁴ Ungu kondemo ‘kamu wendo opili.’ nimbe terimu ye Yesusi molemona oringi molemelela. ‘Olionga ulu pulu kerime kinie kalaroma pali kamu manie pupili.’ nimbe akune memba pupe tanda sirimu meme molemo koleana ongila. Aku mememo kinie ou Kénene ‘Epele kolopili.’ nimbe Epele torumu kinie yunge mememo[‡] omba purumu memeselone ungu niringiliselo telu sipe mele molo. Akumunge memeselo kepe telu sipe mele molola. Yesusinge mememone ungu nilimo akumu olandopa, akumunge yunge mememo olandopala. Aku mememo molemo koleana oringi.

12:25-29 “Pulu Yemonga Ungumu ‘Naa Pilimolo.’ Ningé Yemboma Mongo Linge Kene Kanoko Kondoko Molaa.” Nirimu Ungu Te

²⁵ „Akumunge eno kanaa!“ Ungu nilimo yemonga ungumu paa mimi siku pilku molangi. Pulu Yemone ou ya ma koleana „mulú Sainai molopalie, olionga anda-kolepalime ungu tondolo mare nimbe sipe liepi-liepi torumu kinie ‘Naa pilimolo.’ niringi kinie teko kenjeringimunge umbune sirimu kinie eno kowa punge aulke te naa lierimu. „Mana moloringimunge aku sipe liemo, kinié Pulu Yemone mulu koleana molopalie ungu tondoloma oliondo yando nimbe sipe liepi-liepi tolemo kinie ‘Naa pilimolo.’ nimbu bulu simulu liemo mindili simbe kinie kowa pumolo aulke te

[‡] **12:24:** inie yakondo 11:4, OuPuluPulu 4:1-10.

lembaye? Paa naa lemba. ²⁶ Ou ‚Isirele yemboma mulú Sainai moloringi kinie Pulu Yemone, ungu nirimu ungumuni ma lope-lope tenderimu, nalo kinié yuni ungu te nimbe panjipelie nim-bendo:

“Altopo walsikele kamu ‘lope-lope tepili.’ nimbo akumu mamondo mindi naa nimbo. ‘Mamo kinie mulúmu kinie pea jimi-jimi tepili.’ nimbo kinie temba.”[§]
 nirimu. ²⁷ Yuni “altopo walsikele kamu ‘tepili.’ nimbo.” nirimu akumu isipe nimbé nirimu: ‘Mulúmu kinie mamo kinie mele terindumenga we lepa mindi pumbe melema we liepili, pora nimbé melema pora nipili.’ nimbe melema pali lope-lope tendemba kinie we lepa mindi pumbe melema mindi lope-lope naa teli we lemba.’ aku sipe Pulu Yemone nirimu.

²⁸⁻²⁹ Pe kinié ye nomi kingimuni nokolemo koleamo* jimi-jimi tepa pora naa nimbé[†] koleana pulimolomonga ‚Pulu Yemo kinie, ‘Ange.’ niemili.

“Tepene melema nomba pora silimo mele.”
 olionga “Pulu Yemo tepe mélemo molemo.”[‡]
 akumunge Pulu Yemo popo topo imbi lipu ola mundundupu kapi nimolondo yuni kanopa peanga kanolemo ulume tepo pipili kolopo ‘Yu ye paa awili olandopa tondolo pulimu.’ nimbu yunge ungumu taka lipu pilipulie, kanopa keri kanolemo ulume naa tepo molamili.

§ **12:26:** Akai 2:6. * **12:28-29:** bokumunge alsena anjokondo “20. kingdom”. † **12:28-29:** ungu pulumu inie 12:27.

‡ **12:28-29:** Ungu Manema 4:24.

13

13:1-25 Pep Topa Sirimu Yemone Kamu Torumu Ungu Pokore

13:1-6 Olio Anjo Yando Yembo Lupema Konopu Paa Mondamili Ungu Te

¹ „Tenge kinie Pulu Yemone kanopa peanga kanomba ungu mare kamu niembo.“ Eno Kirasinge yemboma ‘Nanga angenupili’ ningu konopu anjo yando mondoko molaa. ‘Konopu mondokolie i siku teangi:’ ² Kolea sulune ‘Kirasinge, yembo ponenge mare onge kinie munduku siye naa kolko enonga ulkendo mengo pang. Ou yembo marene aku teringi kinie ‘We yembo mare nokokomolo.’ konopu lieringi nalo mulu koleana angelloma nokoringi* kene ‘aku siku tea.’ ³ Kirasinge yembo ka ulkena pelemelema eno we molemele yembomane ‘Olio eno kinie pea ka ulkena pelemelanje ‘Olionga yembomane olio ongo nokangi.’ nimbu pilimela.’ ningu pilkulie kanu ka ulkena pelemele yemboma kondo kolko nokaa. Enonga opa puluemane enonga yembo mare teko kenjinge kinie eno we molemelemane ‘Opa puluemane olio aku siku teko kenjilimela mele eno teko kenjikimili.’ ningu pilku kondo kolko nokaa.

⁴ Amboma ye puku yema ambo liku telemele mele ‘akumu paa peanga’ ningu pilku molangi. Ambo yema enono telune peangi. Ambo ye pulime kinie ye ambo lilime kinie wa ulu pulu keri telemelema Pulu Yemone apurupe mindili

* **13:2:** Akumunge temane mare Ou Pulu Pulu 18, 19:1-3, Nokoli Yema 13:15-21.

lige simbe kene ambo yeselo enono telune peangi.

⁵⁻⁶ Kou monema kanoko yama naa mengo molaa. Pulu Yemone nimbendo:

“Nane eno paa mundupu siye naa kolopo anjo paa naa pumbo.

‘Eno enono molangi naa nokombo.’ paa naa nimbo.”[†]

nirimu. Aku nirimumunge pilipulie

“Awilimu nanga lipe tapondolimu;

na mini-wale naa mundumbo.

Yembo tene na-kinie

nambolka ulu keri te manda tembaye?”[‡]

nimbu manda tondolo mundupu pilimolo kene mele nosilimelema ‘Manda nosilimolo.’ ningū pilku molaa.

13:7-17 Olio Ou Nokoringi Yema Kinie, Kinié Nokolemele Yema Kinie Enonga Ungumu Taka Lipu Pilipu Molopo, Yesusi Mundupu Siye Naa Kolamili Ungu Te

⁷ Eno ‘Kirasinge yemboma,’ eno ou nokoringi tapu yemane ou pulu pulu Pulu Yemonga ungu ningū siringi yema pilku molaa. Kanu yema molkolie koloringi mele pilkulie ‘Pulu Yemone lipe yando mundorumu ye nomi Kirasimu yu,’ sike. ‘Yuni sike olio lipe tapondolemo tapondomba.’ ningū tondolo munduku pilku moloringi mele[§] pilkulie aku siku manda

[†] **13:5-6:** Unugu Manema 31:6; ungu pulu te Mateyu 28:20 ekendo. [‡] **13:5-6:** Konana 118:6(-7); ungu pulu te Mateyu 10:17-31, te Jono 16:33. [§] **13:7:** bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”.

manjiku teko molangi. ⁸ Yesusi Kirasi ou molorumu mele kinié kepe aku sipe we molemo, pe alieli alowa naa tepa aku sipe molopa mindi pumbe kanumu.* ⁹ Akumunge ,enonga ou tapu yemane mane siringi mele munduku siye naa kolkolie ningemone, ungu mane oume pilku Pulu Yemo popo tolemele yemane, kolo toko ungu lupe lupe ningu mane silimelema naa pilieni! ‘Aku ungumene olio Kirasinge sike yemboma molomolo aulkemo ‘munduku siye kolangi.’ nimbé.’ ningu pilku aku ungume komu naa tendeko molaa. Pulu Yemone olio we kondo kolemo ulumuni olionga konopume tepa tondolo mundundulimo kinie papu. ‘Ye marene ungu mane sikulie, ‘Eno ‘Pulu Yemokinie kapola kapola molamili.’ ningu langi isipe isipema nangi.’ nilimele ungu manema pilkulie langi ‘Nangi.’ nilimelema nongi liemo aku tengé ulumuni enonga konopume tepa tondolo naa mundundumbe. Aku ungu manema pilkulie aku langime nolemele yemboma aku langimene uluri naa telemo.†

¹⁰ Ou Pulu Yemone ‘na popo toko sele ulkena suku kongi melema kalaa.’ nirimu mele pilkulie Pulu Yemo popo toko kongi melema kalko silimele yembomane olio ,Kirasinge yemboma, ne

* **13:8:** 13:7-8selo liku tere leko kambu toyo. Enonga ou koloringi tapu yemane eno mane singendo Yesusini tenderimu mele kinie molorumu mele kinie tendelemo mele kinie ningu siringi mele kinié kepe pe pe kepe yu aku sipe molemo molomba; tenderimu mele tendelemo tendembala. Ou tapu yema lipe tapondorumu mele kinié kepe eno lipe tapondomba. Aku sipe nimbe nirimunje. † **13:9:** Langimundu Kollosi 2:16* ungu mare molemola.

Pulu Yemo popo tolemolo mele tapu toko manda pea naa tengen.[‡]

11 „Ou sele ulkena teringi mele pilipelie aku sipe mele tembando, Pulu Yemo popo tondoli ye awili olandopamone[§] ‘Pulu Yemone yembomanga ulu pulu kerime kanopa siye kolopili.’ nimbe kongi tengen mememo kolopa meli suluminia paa kake teline suku memba pupe ‘Pulu Yemo’ sirimu, nalo aku kongimu yembo molko peringi koleamo munduku siye kolko ulsu meli puku ‘Tepene nopili.’ ningi kaloringi. **12** Ou aku siku teringimunge Yesusi kepe ‘yunge mememone Pulu Yemone yemboma kanopa ‘kake telime’ nimbe kanopili.’ nimbe yembo molko peringi kolea awilimunge pala* ulsukundu mindili norumu.[†] **13** Akumunge Yesusi pala ulsukundu molemona lombili ulsu pupu ‘yu teko pipili kondoringi[‡] mele olia kepe yu pea teko pipili kondangi tapu topo molamili.’ nimbu akune

[‡] **13:10:** Ou-Korini 9:13, 10:18 molemo ungu telu sipe nalo ungu pulumu lupe. [§] **13:11:** bokumunge alsena anjokondo “34. pris- 34.3. hetpris”. * **13:12:** Giriki ungu “pala kune ulsukundu” nimbe molemo. Umbu-ungu “pala kere-pulu ulsukundu” molopili.’ nilimela nalo ‘“kere-pulu” pilkulie ungu pulumu pilku sundunge.’ nimbulie naa torumulu. Inie nondopa 13:11,13 selo ungu pulu sikemo molemo. [†] **13:12:** We walema kongi toko kaloringime yembo moloringi kolea ulsukundu naa mengo purungi. Ponie tengen naa walsikele mindi ‘yembomanga pali ulu pulu kerime manie pupili’ ningi Pulu Yemo popo tondoli ye awili olandopamane ya nikimu mele teringi. LLipai 16 pali kanoko, akune 16:27 mimi siku kanani. Inie yakondo Ipuru 9:7-14 akumunge ungu te molemola. Jono 19:17 kananila. [‡] **13:13:** inie yakondo 10:33, 11:26; Konana 89:50-51, Gallesia 3:13.

pamili. [§] ¹⁴ Ya mana olionga kolea lepa mindi pumbe kolea te naa lemo, kolea te pe wendo ombámo* nokopo molemolo akumunge ‘Pulu Yemo popo toli ulu oume mundupu siye kolopo ‘teko pipili kondongi liemo uluri molo.’ nimbu Yesusi lombili pamili.

¹⁵ ‘Yesusi ‘olionga kolo wangopa kolondorumu; yuni yuyu olionga Pulu Yemo popo tondopa sirimu, kene’ pilipu, ‘Aku sipe terimumunge Pulu Yemo molemona manda pumolo.’ nimbu pilipulie ‘Pulu Yemo popo topo melte kalopo siemili.’ nimbu[†] Pulu Yemo alieli kapi nimbu molamili. ‘Pulu Yemo paa awili olan-dopamo.’ nimbu yu popo tomolondo olionga keremane yu alieli kapi niemili. ¹⁶ ‘Pulu Yemo popo tamili.’ ningulie i siku mele teangila: ‘Yemboma tepo kondamili.’ ningu liku tapon-doko, mele molo tomba yemboma enonga mele mare moke teko siengi. Pulu Yemo popo tongendo aku siku telemele ulume yuni kanopa peanga kanopa konopu silimo kene komu naa sindiku aku siku teko molaa.

¹⁷ Enonga nokoli yemane[‡] “Teaa.” nilimele mele pilku liku teko tako liku molayo. Kanu yemane ‘pe Pulu Yemo kongono telemolo mele

[§] **13:13:** ‘Ungu pulumu sumbi siku piliengi!’ nimbu isipu mele tolemelala: Akumunge eno Pulu Yemo ou popo toko kaloringi mele mundupu siye kolopo, ‘Yesusi ‘olionga nimbe popo torumu yemo’ molemona pamili.’ nimbu yu lombili pupu yu pipili lsimu mele pipili limolo pamolo. * **13:14:** inie yakondo 11:10,14,16.
[†] **13:15:** Romo 5:10. [‡] **13:17:** Inie yakondo 13:7 yema mele nalo 13:7 ye nokolime koloringi, 13:17 ye nokolime eno-kinie pea we moloringi.

nimbu simolo kinie "Teko kondoringi." nipiili.' ningu pilku 'eno molko kondangi.' ningu nokolemele. Akumunge enonga ninge ungume pilku liku, 'Olio aku sipu kongono temolo kinie olionga nokoli yema konopu siku konopu umbune naa pepili olio nokangi.' ningu enone "Teaa." ninge mele teko molaa. Enone enonga nokoli yemanga ungume pilku liku naa teko anjo pungi liemo nokoli yema konopune umbune te pembas̄ aku ulumuni eno manda naa lipe tapondomba kene aku teangi.

*13:18-21 I Pep Torumu Yemone Nimbendo:
"Pulu Yemone Na Lipe Tapondopili." Ningu Yu-
Kinie Nanga Mawa Tendangi. Pulu Yemone 'Eno
Molko Kondangi.' Nipili." Nirimu Ungu Pokore*

¹⁸ Pulu Yemone olio lipe tapondopili mawa tendangi. Olio konopuni pilipulie 'ulu te tepo kenjilimolo.' nimbu naa pilipu, 'Olio alieli sumbi sipu andamili.' nimbu pilipu molemolomonga 'enone aku siku Pulu Yemo olionga mawa tendifenge kinie pilimbe.' ¹⁹ Ungu te pea eno tondolo mundupu mawa tekerola. Pulu Yemo-kinie ungu ningulie na eno molemelena paa nondopo kelepo wambo kene 'Pulu Yemone na lipe tapondopili.' ningu mawa tendangila.

²⁰⁻²¹ *Kinié Pulu Yemo-kinie enonga mawa tendambo: 'Konopu pe nipili tako liku molangi.'* nilimo Pulu Yemone enone tengé kinie kanopa peanga kanomba ulume manda tengé tondolo paa peangama sipili. Yu olionga Awili Yesusi

§ **13:17:** Sipisipi te manie purumu kinie tapu yemone kondo kolorumu mele LLuku 15:1-7 kanoi.

kolorumu kinie Pulu Yemone yunge yembomakinie ungu konde nimbe panjipe mi lierimu ungumu yunge mememone 'kamu pepa mindi pupili.' nirimu kinie 'kelepa ola molopili.' nirimu Pulu Yemo. Yesusi Kirasini olio lipa tapondolemo kene Pulu Yemo yu kanopa peanga kanomba ulume Pulu Yemo yuni olio-kinie tepili. Olionga Awili Yesusi yu kongi sipisipimenga tapu ye enge nilimu.* Yu aliel iapi nimbu imbi lipu ola mundundemili. Aku sипу temolo kinie papu.

*13:22-25 Pep Topa Pora Simbendo Torumu
Ungumu*

²² Angokeme, 'nane eno ipepá topo sikiru akumu ungu wallo-kolte mindi tokoro kene akune sukundu 'Teaa.' nikiru mele siye naa tepili mimi siku pilku molaa.' nimbu tondolo mundupu mawa tekero.

²³ Nane 'eno piliengi!' nimbu nikiru: Olionga angenu[†] Timoti kinié ka ulkena we naa pelemo, yu ulsu mundoringi. Yu na moliona nondopa omu liemo olto pea eno molemelena ombolo.

²⁴ Eno nokolemele yema kinie Pulu Yemonga yemboma pali kinie "Manda molemeleye?" nindengi. Kolea Italli yembo ya 'molkorona oringi' molemelemane eno Ipuru yembo Kirasinge molemelema "Manda molemeleye?" nikimilila.

²⁵ „Pulu Yemone, eno pali we kondo kolopa molopili molangi.

„Aku pea nikiru..

* **13:20-21:** bokumunge alsena anjokondo "44.1. man isave lukautim sipsip". † **13:23:** Yembo marene ningendo: Ya angenunge pulumu "pea kongono telemo ye" nilimele.

cv

**PULU YEMONGA UNGU KONDEMO
The New Testament in the Kala Dialect of the
Umbu-Ungu Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Umbu-Ungu Kala**

copyright © 1995 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Umbu-Ungu Kala (Umbu-Ungu)

Dialect: Kala

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-04

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

3bcf1cc7-ff71-5f43-8a87-20ca98e9c4a7